VIKTOR E. FRANKL

KO MANO KNYGOSE NĖRA

PRISIMINIMAI

VAGA

KO MANO KNYGOSE NĖRA

Prisiminimai

VIKTOR E. FRANKL

Iš vokiečių kalbos vertė Austėja Merkevičiūtė

VILNIUS 2012

UDK 616.89(436)(092)
Fr96

Viktor E. Frankl
Was nicht in meinen Büchern steht.
Lebenserinnerungen. Beltz Verlag,
Weinheim Basel 2002

ISBN 978-5-415-02243-4

Turinys

Pratarmė

XX a. liudininkas, savitos psichoterapinės krypties kūrėjas ir neįsivaizduojamo dalyko, išgyvenimo nacionalsocialistų koncentracijos stovyklose, simbolis – visa tai yra Viktoras E. Franklis. Gimęs 1905-ais metais Vienoje, Viktoras E. Franklis žvelgia atgal į bemaž ištisą šimtmetį, gyventą, kentėtą ir kurtą jo paties gyvenimo darbu.

Viktoro E. Franklio devyniasdešimtmečio proga (1995 m. kovo 26 d.) pateikiame jo gyvenimo prisiminimus. Autorius jau kur kas anksčiau užrašė epizodus iš savo gyvenimo, iš pradžių anaiptol neskirtus spaudai. Iki šiol skelbęs bemaž išimtinai mokslinius raštus, dabar jis ryžosi išleisti 31-ą knygą, kurioje aprašo asmeninius savo gyvenimo susitikimus ir aplinkybes. Sąmoningai išlaikant asociatyvų šių gyvenimo prisiminimų pobūdį, pateikiamas gyvas vienos iš didžiųjų XX a. dvasios istorijos asmenybių paveikslas.

Knyga atsirado glaudžiai bendradarbiaujant su leidykla. Nepaisydamas amžiaus ir sveikatos problemų, Viktoras E. Franklis su nesilpstančia energija ir entuziazmu dirbo ties knyga, todėl ją ir pavyko parengti devyniasdešimtmečio jubiliejui.

Šiame kontekste pirmiausia dėkojame Viktoro E. Franklio žmonai Elli Frankl, ne tik spausdinusiai rankraštį, bet ir paslaugiai buvusiai greta sutuoktinio visą darbo ties knyga laiką. Taip pat dėkojame Haraldui Mori, labai prisidėjusiam prie to, kad ši knyga atsirastų. Ir, žinoma, ypatinga padėka pačiam autoriui, be kurio šios knygos nebūtų.

Miunchenas, 1995-ųjų vasaris
Martina Gast-Gampe

Tėvai

Mano motina kilusi iš patricijų giminės, nuo seno gyvenusios Prahoje, – vokiečių kalba rašęs Prahos rašytojas Oskaras Wieneris[1] (kurį Meyrinkas[2] įamžino romane *Golemas*) buvo jos dėdė. Jį, jau seniai apakusį, mačiau nusibaigiant Terezienštato koncentracijos stovykloje. Reikėtų pridurti, kad tarp motinos protėvių buvo XII a. gyvenęs Raši[3], taip pat „Maharalis"[4], žymusis Prahos „didysis rabis Löwas". Aš pats priklausau dvyliktajai kartai po „Maharalio". Visa tai liudija genealoginis medis, į kurį kartą turėjau progos pažvelgti.

Nedaug trūko, kad į pasaulį būčiau atėjęs garsiojoje Vienos kavinėje *Café Siller*. Čia gražią pavasario sekmadienio popietę 1905-ų metų kovo 26 d. mama pajuto pirmuosius sąrėmius. Mano gimimo diena sutampa su Beethoveno mirties diena, ta dingstimi vienas bendramokslis kartą piktai išrėžė: „Nelaimė retai vaikšto viena."

[1] Oskar Wiener (1873 Praha, deportuotas 1944) – lyrikas, pasakotojas, feljetonistas ir leidėjas.

[2] Gustav Meyrinck (1868 Viena – 1932 Štarnbergas) – austrų rašytojas, satyrinio žurnalo *Simplicissimus* bendradarbis, fantastinių romanų, parašytų sekant E. T. A. Hoffmannu ir E. A. Poe, autorius. Žinomiausias kūrinys – *Golemas* (1915).

[3] Raschi (1040 Trua – 1105 t. p.) – tikroji pavardė Shlomo ben Yitzhakas, judėjų Biblijos ir Talmudo aiškintojas. Jo vardu vadinami Raši rašmenys, viena iš hebrajų kvadratinių rašmenų formų, naudojama daugiausia Biblijos ir Talmudo komentarams.

[4] Maharal („Ma Ha Ral") – oficialaus titulo „Moreinu ha-Rav Loew" (mūsų mokytojas rabis Löwas) akronimas, vartojamas hebrajų literatūroje, kalbant apie Jehudą ben Bezazel Löwą (1525–1609), liaudyje vadintą „didžiuoju rabiu".

Mama buvo geros širdies ir be galo romi. Tad iš tikrųjų negaliu suprasti, kodėl buvau toks „įgrisus“ vaikas, kaip girdėjau pasakojant. Kūdikystėje neužmigdavau, kol mama vietoj lopšinės nepadainuodavo „Seniai seniai“* – tekstas buvo visiškai nesvarbus. Mama pasakojo nuolat dainuodavusi „Nurimk pagaliau, apgailėtinas vaike, – seniai seniai laikas, seniai seniai laikas“ ir pan. Šiaip ar taip, melodija būtinai turėjo būti ta pati.

Tėvų namams jaučiau tokį emocinį prieraišumą, kad nakvojant darbovietėje, t. y. įvairiose ligoninėse, pirmas savaites, mėnesius ar net metus mane kamavo siaubingas ilgesys. Iš pradžių stengiausi nakvoti namie bent kartą per savaitę, paskui – kartą per mėnesį, galiausiai – kasmet gimimo dieną.

Kai tėvas mirė Terezienštate, likau vienas su mama; nuo tada laikiausi tokio principo: visada susitikęs ir atsisveikindamas su ja pabučiuodavau, – tai buvo garantija, kad būsime atsisveikinę geruoju, jei mus kas nors išskirtų.

Paskui išsiskyrimas įvyko, turėjau su pirma žmona Tilly keliauti į Aušvicą, tad atsisveikindamas paskutinę akimirką paprašiau mamos: „Prašau, palaimink mane.“ Niekada nepamiršiu to iš širdies gelmių išsiveržusio šauksmo, kurį tegaliu pavadinti aistringu: „Taip, taip, laiminu tave“, – ir ji palaimino. Po savaitės pati atsidūrė Aušvice ir pateko tiesiai į dujų kamerą.

Stovykloje labai dažnai galvodavau apie mamą, tačiau kaskart mėgindamas įsivaizduoti susitikimo akimirką, neatsispirdavau vaizdiniui, kuris atrodė vienintelis deramas, būtent pulti ant kelių ir pabučiuoti jos suknelės kraštą.

* „Lang lang ist's her“ („Long long ago“) – labai populiari nostalgiška anglų kompozitoriaus Thomo Hayneso Baylio (1797–1839) meilės daina. (*Vert. past.*)

Minėjau, kad mama buvo geraširdis ir labai romus žmogus, o tėvo charakteris, sakyčiau, buvo veikiau priešingas. Gyvenimą, taip pat ir pareigą, jis suvokė spartietiškai. Aš irgi esu perfekcionistas, kaip tik tėvas mane taip išauklėjo. Penktadienio vakarais jis versdavo mudu su vyresniu broliu skaityti maldą hebrajiškai. Suklydus – dažniausiai taip ir nutikdavo, – anaiptol nebausdavo, tačiau negaudavome premijos. Ją pelnydavome tik perskaitę tekstą visiškai tobulai. Dešimties helerių premiją pavykdavo gauti porą kartų per metus.

Tėvo gyvenimo sampratą galima būtų pavadinti ne tik spartietiška, bet ir stoiška, jei ne jo polinkis į pyktį. Kartą, apimtas pykčio priepuolio, pliekdamas mane jis sulaužė lazdą. Vis dėlto laikiau ir tebelaikau jį teisingumo įsikūnijimu. Reikia pridurti, kad tėvas visada mums teikdavo saugumo jausmą.

Apskritai atsigimiau veikiau į tėvą. Tačiau turbūt iš motinos paveldėjau savybes, kurios kartu su tėvo savybėmis sukūrė įtampą mano charakterio struktūroje. Kartą Insbruko universitetinės psichiatrijos klinikos psichologas, tyręs mane Rorschacho testu, pasakė, kad niekada nieko panašaus nėra matęs, niekada nėra susidūręs su tokiu kraštutiniu racionalumu ir, antra vertus, radikaliu emocionalumu. Matyt, pirmąjį paveldėjau iš tėvo, antrąjį – iš mamos.

Tėvas buvo kilęs iš Pietų Moravijos, anuomet priklausiusios Austrijai-Vengrijai. Beturtis knygrišybos meistro sūnus badmiriaudamas buvo bebaigiąs medicinos studijas, bet vis dėlto dėl finansinių priežasčių turėjo jų atsisakyti ir stoti valstybės tarnybon, tad galiausiai išsitarnavo direktoriaus postą socialinio administravimo ministerijoje. Prieš numirdamas iš bado Terezienštato stovykloje, ponas direktorius kartą buvo užtiktas iš

tuščios statinės nagais krapštantis bulvių lupenų likučius. Puikiai supratau tėvą vėliau, po Terezienštato ir Aušvico koncentracijos stovyklų atsidūręs Kauferinge, kur teko baisiai badauti: ten aš pats kartą iš sušalusios žemės nagais iškrapščiau mažulytį morkos gabalėlį.

Kiek laiko tėvas buvo privatus ministro Josepho Marijos von Bärnreitherio[5] sekretorius. Anuomet ministras rašė knygą apie bausmės atlikimo reformą ir su tuo susijusią asmeninę patirtį Amerikoje. Tėvui, anksčiau dešimtmetį dirbusiam parlamento sekretoriumi, jis diktavo knygos rankraštį savo dvare ar pilyje Bohemijoje. Ministras atkreipė dėmesį, kad kviečiamas valgyti tėvas visada atsisako, ir vieną dieną pasiteiravo, kodėl jis taip elgiasi. Tėvas paaiškino valgąs tik ritualinį maistą – iki Pirmojo pasaulinio karo mūsų šeima iš tikrųjų valgė tik tokį maistą. Nuotol ministro Bärnreitherio įsakymu jo karieta kasdien du kartus leisdavosi žemyn į gretimą miestelį ir atgabendavo košerinio maisto tėvui, kad jam nereikėtų toliau misti vien duona, sviestu ir sūriu.

Kartą ministerijos, kurioje anuomet dirbo tėvas, skyriaus vadovas paprašė jį stenografuoti posėdį. Tėvas atsisakė nurodydamas, kad tą dieną didžiausia žydų šventė, Jom Kipuras. Privalu visą parą pasninkauti, melstis ir, žinoma, nevalia dirbti. Skyriaus vadovas pagrasino tėvui drausmine nuobauda. Vis dėlto tėvas atsisakė dirbti per žydų šventę ir iš tikrųjų buvo nubaustas.

Beje, nors ir būdamas religingas, tėvas nevengė mąstyti kritiškai. Nedaug trūko, kad būtų pasidaręs pirmu žymiu liberaliu Austrijos žydu, srovės, vėliau Amerikoje pavadintos „reformų

[5] Joseph Maria von Bärnreither (1845 Praha – 1925 Teplicas) – austrų politikas, palikęs istoriškai vertingus memuarus.

žydija“, atstovu. Apsiribodamas tuo, ką pasakiau apie principus, turiu išplėtoti tai, ką sakiau apie stoicizmą: žygiuojant iš Baušovico stoties į Terezienštato stovyklą, tėvas ant nugaros nešė didelę kartono dėžę su paskutine manta. Keletą kartų jis pasakė panikos apimtiems žmonėms: „Tik linksmas būki, o Dievas pasirūpins.“ Pasakė šypsodamasis. Tiek apie mano charakterio logines ištakas.

Kalbant apie tėvo kilmę, jo protėviai, matyt, gyveno Elzase ir Lotaringijoje. Per vieną karo žygį Napoleono armija įžengė į tėvo gimtąjį miestą Pietų Moravijoje (pusiaukelėje tarp Vienos ir Briuno), grenadieriai buvo apgyvendinami miestiečių namuose; vienas kareivis priėjo prie miestietės merginos ir paminėjo konkrečią pavardę; mergina atsakė, kad tai jos šeimos pavardė. Kareivis apsigyveno šioje šeimoje, papasakojo esąs iš Elzaso ir Lotaringijos; giminaičiai pavedę jam surasti merginos šeimą ir perduoti sveikinimus. Matyt, atitinkamas protėvis išvyko iš Elzaso ir Lotaringijos apie 1760-us metus.

Tarp daiktų, kuriuos įstengiau nusigabenti į Terezienštatą, buvo ir morfijaus ampulė. Ją suleidau tėvui, kaip gydytojas matydamas, kad jam gresia plaučių edema, taigi dusulys prieš pat mirtį. Tėvas, anuomet jau 81-ių metų, buvo bemaž nusibadavęs. Vis dėlto prireikė dviejų plaučių uždegimų, kad gyvybė išblėstų.

– Ar skauda? – paklausiau.

– Ne.

– Ar dar ko nors norėtum?

– Ne.

– Ar norėtum man ką nors pasakyti?

– Ne.

Pabučiavau jį ir išėjau. Žinojau, kad gyvo daugiau nepamatysiu. Tačiau patyriau nuostabiausią jausmą, nuostabesnio neįmanoma įsivaizduoti: jaučiausi padaręs tai, ką privalėjau. Dėl tėvų likau Vienoje, dabar palydėjau tėvą myriop, apsaugodamas nuo nereikalingų mirties kančių.

Gedinčią mamą aplankė čekų rabinas Ferda, gerai pažinojęs tėvą. Girdėjau, Ferda guosdamas pasakė, kad tėvas buvo cadikas, taigi „teisuolis“. Vadinasi, neapsirikau vaikystėje jausdamas, kad teisingumas – būdingas tėvo bruožas. Vis dėlto, matyt, jo teisingumo samprata rėmėsi dieviškuoju teisingumu. Antraip būtų neįsivaizduojamas šūkis, kurį ne kartą girdėjau iš jo lūpų: „Dievas pageidauja, aš neprieštarauju.“

Mano vaikystė

Grįžkime prie išeities taško, mano gimimo. Gimiau Černingasėje, name Nr. 6; jei neklystu, tėvas kartą pasakojo, kad name Nr. 7 – taigi priešais ir kiek į šoną, – kadaise gyvenęs Alfredas Adleris, individualiosios psichologijos pagrindėjas. Taigi logoterapija, trečioji Vienos psichoterapijos kryptis, užgimė ne itin toli nuo antrosios krypties, Adlerio individualiosios psichologijos, gimimo vietos.

Tereikia kiek paėjėti Praterio gatvės link, taigi į kitą tos pačios namų grupės pusę, ir atsiduri prie namo, kuriame buvo sukurtas „Žydrasis Dunojus“, neoficialus nacionalinis Austrijos himnas, būtent prie Johanno Straußo namo.

Logoterapija gimė tame pačiame name, kuriame gimiau aš. Tačiau visos mano knygos atsirado jau kitame bute, kuriame apsigyvenau grįžęs į Vieną. Mano darbo kambaryje yra pusapvalis erkeris, todėl kartą pagal analogiją su „gimdymo palata“ (*Kreißsaal*) pavadinau jį pusiau gimdymo palata (*Halbkreißsaal*)*, nes jame per sąrėmius diktuojamos knygos.

Turbūt mano tėvui patiko, kad jau trejų metų apsisprendžiau tapti gydytoju. Populiarius atitinkamo amžiaus profesinius idealus, būtent laivo jungos ar karininko profesiją, paskui natūraliai sulydžiau su maniškiu gydytojo idealu, mat pakaitom

* Žodis *Halbkreissaal*, „pusapvalė salė“, tariamas taip pat, kaip *Halbkreißsaal*. (*Vert. past.*)

ketinau būti laivo arba karo gydytoju. Vis dėlto anksti sudomino ne tik praktika, bet ir mokslinis tyrimas. Ir šiandien tebematau save ketverių metų sakantį mamai:

– Mama, jau žinau, kaip išrandami vaistai. Liepi ateiti žmonėms, kurie nori nusižudyti, be to, kuo nors serga, ir duodi jiems valgyti ir gerti, kas papuola, – batų tepalo ar žibalo. Jei išgyvena, reiškia, atradai tinkamus vaistus nuo jų ligos.

O mano priešininkai drįsta priekaištauti, kad esu per mažai linkęs eksperimentuoti!

Vieną vakarą mane, matyt, irgi ketverių metų, prieš pat užmiegant apėmė baimė, būtent sukrėtė suvokimas, kad ateis diena, kai ir aš turėsiu mirti. Vis dėlto iš tikrųjų visą gyvenimą mane kamavo ne mirties baimė, o klausimas, ar laikinumas nepadaro gyvenimo beprasmio. Galiausiai taip atsakiau į šį klausimą: tam tikru požiūriu tik mirtis apskritai padaro gyvenimą prasmingą. Tačiau pirmiausia laikinumas negali panaikinti egzistencijos prasmės dėl paprastos priežasties: nėra dalykų, negrįžtamai prarandamų praeityje, praeityje veikiau viskas neliečiamai išsaugojama. Taigi buvimas praeityje net apsaugo ir gelbsti nuo laikinumo. Visa, ką padarėme ir sukūrėme, ką išgyvenome ir patyrėme, išgelbėjome buvimui praeityje, ir niekas niekada neįstengs to pašalinti iš pasaulio.

Būdamas vaikas, kaip užgaulę jaučiau dviejų didžiausių norų neišsipildymą, – mat nepabuvau skautu ir neturėjau dviračio, – žinoma, didžiausia kliūtimi tapo Pirmasis pasaulinis karas. Užtat išsipildė tai, ko nė nebūčiau drįsęs panorėti: iš šimtų berniukų, užplūstančių miesto parką ir jo žaidimų aikšteles, per imtynes „patiesiau“, prismaugdamas po pažastimi, pripažintąjį stipriausiu.

Paauglystėje ketinau parašyti trumpą istoriją. Jos turinys turėjo būti daugmaž toks: žmogus karštligiškai ieško pamestos užrašų knygelės. Kažkas suradęs ją atneša; sąžiningasis radėjas pasmalsauja, ką reiškia keisti įrašai kalendoriuje. Paaiškėja, kad užrašų knygelės savininkas trumpais antraštiniais žodžiais pasižymėjęs „privačių švenčių“ dienas, būtent ypatingus laimės atvejus. Antai liepos 9 d. pažymėta: Briunerio stotis. Ką tai reiškia? Vieną liepos 9-ąją jis, dvimetis vaikas, per kelias sekundes tėvų neprižiūrimas nusiropštė nuo perono ant bėgių ir įsitaisė priešais vagono ratą. Nuskambėjo traukinio išvykimo signalas, tėvai sujudo dairytis, kur jis, ir pamatė, kas atsitiko. Tėvas stvėrė jį nuo bėgių, traukinys pajudėjo. Tokiu atveju neapsieisi be laimės! Dėkui Dievui, man ji nusišypsojo, nes tas „vaikas“ iš tikrųjų buvau aš pats!

Žinoma, prieglobsčio jausmą vaikystėje man teikė ne filosofiniai svarstymai ir samprotavimai, o aplinkiniai, su kuriais gyvenau. Bene penkerių metų vieną saulėtą rytą nubudau Hainfeldo vasarvietėje – šis mano vaikystės prisiminimas paradigminis. Vis dar užsimerkusį mane užplūdo neapsakomai džiugus, palaimingas jausmas, kad esu saugus, sergėjamas, globojamas. Atsimerkęs pamačiau prie manęs pasilenkusį besišypsantį tėvą.

Dar pora pastabų apie mano seksualinę raidą. Buvau mažas vaikas, kai per šeimos iškylą į Vienos mišką mudu su vyresniu broliu aptikome atvirukų – grynai pornografinių nuotraukų – paką. Nei apstulbome, nei pasibaisėjome. Tik negalėjome suprasti, kodėl mama taip skubiai išplėšė nuotraukas mudviem iš rankų.

Tiesa, vėliau, bene aštuonerių metų, visus seksualinius dalykus apgaubė paslaptingumo skraistė. Kalta buvo elegantiška,

net žavi mūsų tarnaitė, žaisdavusi su mudviem – kartais pavieniui, kartais drauge – seksualinius žaidimus: ji leisdavo mums apnuoginti apatinę jos kūno dalį ir žaisti su genitalijomis. Antai apsimesdavo mieganti ant grindų, kad paskatintų tokiam žaidimui. *Post festum* nuolat kaldavo į galvą, kad neprasitartume tėvams, – tai esanti tik mūsų trijų paslaptis.

Metų metus baiminausi iškrėtęs kokią išdaigą, visiškai nesusijusią su seksualiniais dalykais, nes tarnaitė, būdavo, įspėdama iškelia pirštą ir sako:

– Viki, būk gerutis, arba išduosiu mamai paslaptį!

Šių žodžių pakako mane besąlygiškai sutramdyti, kol vieną dieną išgirdau mamą klausiant:

– Kokia gi toji paslaptis?

Tarnaitė atsakė:

– Tikrai nieko ypatingo, jis smaližiavo, laižė marmeladą.

Šiaip ar taip, tarnaitės būgštavimas, kad *aš* ką nors išplepėsiu, tikrai nebuvo visiškai nepagrįstas. Vis dar puikiai prisimenu vieną dieną sakąs tėvui:

– Tėti, aš juk tau *nepasakiau*, ar ne, kad Marija vakar nusivedė mane į Praterį pasivažinėti karusele?

Taip norėjau įrodyti savo diskretiškumą. Nesunku įsivaizduoti, kad vieną dieną būčiau galėjęs išrėžti:

– Tėti, aš juk tau *nepasakiau*, ar ne, kad vakar žaidžiau su Marijos genitalijomis?

Žinoma, anksčiau ar vėliau man paaiškėjo santuokos ir sekso ryšys, beje, tai įvyko anksčiau, nei suvokiau sekso ir dauginimosi ryšį. Turbūt dar mokydamasis žemesnėse vidurinės mokyklos klasėse nusprendžiau: kada nors vedęs, pasistengsiu padaryti viską, kad naktį apskritai neužmigčiau ar bent užmig-

čiau ne pernelyg greitai, mat nenorėjau pražiopsoti to, kas vadinama sanguliu. Negi žmonės tokie kvaili, svarsčiau, kad tiesiog praleidžia tokios gėrybės teikiamą malonumą miegodami*? Aš mėgausiuosi budraudamas, nusprendžiau.

Jaunystėje metų metus nešdavausi pusryčius, tiksliau, kavą į lovą, ją išgėręs bent keletą minučių nesikeldavau, apgalvodavau gyvenimo ir ypač ateinančios dienos prasmę, t. y. jos prasmę *man*, – nežinau, ar tai dera vadinti mąstymu, veikiausiai šį procesą galima nusakyti kaip savęs kontempliavimą pagal Sokrato tradiciją.

Dabar prisimenu nutikimą Terezienštato koncentracijos stovykloje. Vienas docentas iš Prahos testu nustatė kelių kolegų intelekto koeficientą; maniškis IQ viršijo vidurkį. Anuomet iš tikrųjų labai nusiminiau pagalvojęs, kad kiti žmonės, turintys tokį intelekto koeficientą, gali ko nors imtis, o man turbūt jau nėra jokių šansų tuo pasinaudoti, juk veikiausiai žūsiu stovykloje.

Kaip tik kalbame apie intelektą, todėl pridursiu: visada linksmindavausi aptikęs, kad kadaise man į galvą šovusią idėją paskelbė kiti, tik daug vėliau. Ne itin apgailestaudavau manydamas, kad kiti turėjo kamuotis ir ką nors publikuoti, o aš be jokio vargo suvokiau atradęs tą patį, ką ir kiti, išgarsėję publikacijomis. Iš tikrųjų man nieko nereikštų, net jei kas nors gautų už mano idėjas Nobelio premiją.

* *Beischlaf*, sangulis (vok.) – pažodžiui „sanmiegis“. (*Vert. past.*)

Protas...

Kaip perfekcionistas, esu linkęs daug iš savęs reikalauti. Žinoma, anaiptol ne visada vykdau savo paties reikalavimus. Vis dėlto veikiausiai kaip tik jų vykdymas tampa mano sėkmės priežastimi, kai tokią sėkmę patiriu. Prašomas paaiškinti jos paslaptį, paprastai atsakau, kad laikausi principo menkiausią dalyką daryti taip pat nuodugniai kaip didžiausią, o didžiausią – taip pat ramiai kaip menkiausią. Ketindamas per diskusiją pateikti keletą trumpų pastabų, jas nuodugniai apgalvoju ir pasidarau užrašus. Antra vertus, nuodugniai apgalvojęs būsimos paskaitos dviem tūkstančiams žmonių tekstą ir pasidaręs užrašus, paskui per tą paskaitą būnu toks pat ramus, kaip ir pateikdamas diskusines pastabas tuzinui žmonių.

Ir dar viena aplinkybė: bet kokį darbą stengiuosi atlikti ne kuo vėliau, o kiek įmanoma anksčiau. Šitaip užsitikrinu, kad tais atvejais, kai jau vien darbo per akis, manęs neslėgs dar ir įtampa, kad ko nors nespėsiu. Ir trečiasis principas: ne tik viską atlikti kuo anksčiau, bet ir nemalonius dalykus nuveikti pirmiau nei malonius. Žodžiu, kuo greičiau jų atsikratyti. Žinoma, toli gražu ne visada laikiausi savo principų ir ketinimų. Jaunystėje, kai dirbau gydytoju *Maria Theresien-Schlössel* ir Šteinhofe, sekmadieniais laiką leisdavau varjetė. Beje, man tai labai patiko, vis dėlto visada jausdavausi ir kiek nesmagiai. Mat iš tikrųjų

turėjau sėdėti namie ir dėstyti mintis popieriuje, kad galėčiau jas publikuoti.

Po koncentracijos stovyklos viskas pasikeitė. Kiek savaitgalių nuo to laiko paaukojau, diktuodamas savo knygas! Išmokau tausoti laiką. Taip, taupau laiką. Tačiau tik tam, kad visada jo turėčiau esminiams dalykams.

Vis dėlto turiu prisipažinti: kaip ir anksčiau nuolat išduodu savo principus. Žinoma, tada pykstu ant savęs, – taip pykstu, kad neretai visą dieną neištariu sau nė žodžio.

...IR JAUSMAS

Anksčiau sakiau, kad esu racionalistas, taigi proto žmogus. Vis dėlto jau užsiminiau, kad esu ir jausmo žmogus.

Antrojo pasaulinio karo metais, psichikos ligonių eutanazijos laikais, dar prieš patekdamas į koncentracijos stovyklą sapnavau jaudinantį sapną. Nuoširdžiai atjausdamas psichikos ligonius, vieną naktį susapnavau: eutanazijai pasmerkti žmonės stoja į eilę prie dujų kameros, aš, kiek pasvarstęs, savanoriškai prisijungiu prie jų. Akivaizdi paralelė su žymaus lenkų pediatro Januszo Korczako poelgiu – jis savanoriškai žengė su jam patikėtais našlaičiais į dujų kamerą. Jis taip pasielgė, aš tik sapnavau.

Sau galiu įskaityti nebent tai, kad puikiai jį suprantu. Anksčiau užsiminiau suvokiąs, kad nedaug turiu išties gerų savybių, galbūt vienintelę: nepamirštu patirto gėrio ir atleidžiu patirtą blogį.

Kokių norų turėjau gyvenime? Prisimenu, studijuodamas norėjau turėti daugiau nei turėjau, būtent nuosavą automobilį, nuosavą namą ir privačią docentūrą. Automobilį jau įsigijau, namo – ne (tiesa, nupirkau namą mūsų dukrai, jos šeimai). Privatdocentu irgi pasidariau, įgijau net ekstraordinarinio profesoriaus titulą.

Ko dar norėčiau? Galiu pasakyti labai konkrečiai: mielai būčiau pirmas užkopęs į kokią nors viršūnę. Vieną kartą „virvės

brolis" Rudolfas Reifas kvietė mane kaip tik tokiam kopimui. Tačiau anuomet dirbdamas Šteinhofe negalėjau pasiimti atostogų. Beje, toks kopimas, mano požiūriu, yra vienas iš trijų labiausiai jaudinančių dalykų, kiti du – *žaidimas kazino* ir *smegenų operacija.*

Kaip matėme, apskritai įžeidimus ištveriu, – galbūt todėl, kad turiu gabumų gyvenimo menui. Laikausi principo, kurį nuolat rekomenduoju ir kitiems: ištikus kokiam nors nemalonumui, puolu ant kelių (žinoma, tik vaizduotėje) ir prašau, kad ateityje nenutiktų *didesnės blogybės.*

Juk esama ne tik vertybių, bet ir blogybių hierarchijos, – kaip tik pastarąją reikėtų prisiminti tokiais atvejais. Kartą Terezienštato stovykloje ant tualeto sienos perskaičiau posakį: „Nepaisyk nieko, džiaukis kiekvienu menkniekiu." Taigi reikia matyti ir pozityvius dalykus, – bent jau norėdamas būti gyvenimo menininkas, turi juos matyti.

Vis dėlto svarbu ne vien tai, ko geriau nepatirti ateityje, taigi ne vien minėta malda sukrėtimo atveju, bet ir tai, ko pavyko išvengti praeityje. Kiekvienas turėtų būti dėkingas ir už tokius laimingus atsitikimus, turėtų nuolat juos prisiminti ir švęsti jų metines, – kaip minėtas užrašų knygelę pametęs vyras.

Beje, dar visai jaunas, bene trylikos ar keturiolikos metų, norėjau parašyti kitą trumpą istoriją. Jos turinys toks: žmogus atranda vaistą, kurio išgėręs pasidarai nepaprastai protingas. Farmakologijos pramonei labai rūpi šis atradimas, atradėjas visur ieškomas, tačiau jo rasti nepavyksta, mat, pats išgėręs vaistų, jis pasidarė toks protingas, kad pasitraukė į sengirę, taip sakant, spoksoti sau į bambą, šiaip ar taip, vienatvėn. Žodžiu, tapo išminčiumi ir nė iš tolo nenorėjo girdėti apie komercinį savo išradimo panaudojimą. Šios trumpos istorijos niekada neužrašiau,

tačiau bene penkiolikmetis sukūriau ir užrašiau du eilėraščius, kuriuos tebeprisimenu. Pirmasis toks:

Gyvenimą mačiau ir būtį
sapne:
Dvi žvaigždės yrės po truputį
erdve;
Jos vienin susieiti troško
abi.
Kančia jų geismą ėmė gožti
didi.
Abiem joms sumažėti teko,
tačiau
viena žvaigžde abi patapo –
mačiau.

Ne sykį įtikinau kitus, kad antrasis eilėraštis – citata iš *Vedantos*[6], taigi indiškosios metafizikos ir mistikos fragmentas. Eilėraštis toks:

Grandinės mano dvasios nebelaiko:
Grumtynėse ištrūko iš erdvės ir laiko,
Užsnūdo begalinėj amžinybėj,
Ištvino amžinojoj begalybėj,
Kaip vienis, visa rėpiantis išties,
Nusėdusi ant pagrindo būties.

Labai pravartu būti ne tik sąmojingam, bet ir nuovokiam. Antai kartą per patologijos egzaminą žodžiu profesorius Mareschas

[6] *Vedanta* (*Vedų pabaiga*) – viena iš šešių klasikinių indų filosofijos sistemų; taip iš pradžių buvo vadinamos Vedas komentuojančios upanišados.

manęs paklausė, kaip atsiranda skrandžio opa; atsakydamas pateikiau kažkokią knygose skaitytą teoriją. Išklausęs profesorius pasakė:

– Gerai, tačiau yra ir kitų teorijų, – ar žinote?

– Be abejo, – atsakiau ir išdėsčiau kitą teoriją.

– O kas šios teorijos autorius? – pasiteiravo profesorius.

Sutrikęs dvejojau, kol jis pats pagelbėjo, ištardamas kažkokią garsią pavardę.

– Žinoma, – susigriebiau, – ir kaip galėjau pamiršti?

Iš tikrųjų tą teoriją tiesiog išgalvojau egzamino aplinkybėmis, anksčiau jos negirdėjęs.

Apie pokštą

Šmaikščios pastabos gali paskatinti žodžių žaismą ar net tapti jo pavyzdžiu. Įžymusis alpinistas Rudolfas Reifas, daugybę metų mano „virvės brolis“, prieš Antrąjį pasaulinį karą vadovavo alpinistų draugijos „Dunojaus kraštas“ (*Donauland*) alpinistų vedliams. Per klubo ekspedicijas, kuriose mudu dalyvaudavome, jis tituluodavo mane, psichiatrą, „durnių daktaru“. Anuomet dirbau gydytoju psichiatrinėje ligoninėje *Am Steinhof*. Šiaip ar taip, daktaru jis manęs nevadino, buvau jam „durnių daktaras“. Kol kartą man trūko kantrybė ir visų klubo narių akivaizdoje išrėžiau:

– Klausykite, pone Reifai. Jei nesiliausite manęs vadinęs durnių daktaru, žinote, kaip vadinsiu jus aš? „Šteinhofreifu“!

Mat jo pavardė buvo Reifas*, o Vienoje buvo įprasta išprotėjusiu laikomą žmogų vadinti „šteinhofreif“, taigi „pribrendusiu“ psichiatrijos klinikai. Nuo to laiko ponui Reifui visada buvau tik daktaras.

Žinoma, žodžių žaismas gali įgyti ir neologizmų, naujadarų, pavidalą. Netrukus po Antrojo pasaulinio karo buvau pakviestas į literatūrines ambicijas puoselėjančią kompaniją, kurioje kažkas skaitė savo paskutinį literatūrinį produktą. Tąsyk mano pusbrolis Leo Kortenas, BBC Londone darbuotojas (dabar jau miręs), šnipštelėjo man:

* *Reif* – prinokęs, pribrendęs (vok.). (*Vert. past.*)

– Kafka...

Norėdamas pasakyti, kad Kafkos epigonas imituoja rašytojo stilių. Taip pat pašnibždom atsakiau:

– Taip, tik Neskafka*.

1961 m. kaip vizituojantis profesorius skaičiau paskaitą Harvardo universitete labai karštą dieną, tad auditorijos durys buvo atlapos; vidury paskaitos į auditoriją įbidzeno šuo, keletą sekundžių dairėsi, paskui apsisuko ir išbizdeno. Šuo prikaustė visų žvilgsnius, taip pat ir mano. Buvome taip suglumę, kad per visą tą epizodą nespėjome net nusijuokti; pirmas atsipeikėjęs pasakiau:

– *That is what I would like to call dogotherapy***, – anksčiau per paskaitą kalbėjau apie logoterapiją.

Nors atrodo neįtikėtina, tačiau net ir koncentracijos stovyklos aplinkybėmis retkarčiais leidi sau žodžių žaismą ar juokingą naujadarą. Terezienštate su pustuziniu gydytojų gyvenau kareivinių kambarėlyje, į jį patekdavai per kitą kambarį. Kartą, perėjęs pastarąjį jau visiškoje tamsoje, atvėriau duris į mūsų kambarėlį, iš ten pasklidusi šviesa nušvietė pereinamąjį, tad pamačiau kiek sutrikusį kolegą, Prahos rentgenologą, gulintį lovoje su drauge. Paklausiau: „Atleiskite, pone kolega, turbūt priverčiau sanbudrauti***?“

Paskui jis skėlė man antausį – manau, nepagrįstą, nes kažin, ar plėšiu vyriškiui garbę darydamas prielaidą, kad jis su drauge lytiškai santykiauja.

Kiti juokingi neologizmai visiškai leistini. Pvz., kol neturėjau nuosavo automobilio, mėgdavau sakyti: „Žinote, dažniausiai

* Aliuzija į *Nescafé*, tirpios kavos prekinį ženklą. (*Vert. past.*)

** Šį reiškinį norėčiau pavadinti dogoterapija (angl.). (*Vert. past.*)

*** Plg. išnašą p. 25 (*Vert. past.*)

važiuoju heteromobiliu" (t. y. kieno nors kito, įsisodinančio ir mane, automobiliu).

Kartais žodžių žaismui neprireikia naujadaro – pvz., man siūloma įsipilti dar arbatos, o aš atsakau: „Žinote, esu monoteistas – arbatos visada geriu tik *vieną* puodelį*."

Žinoma, žodžių žaismui galima vartoti ne tik pavienius žodžius, bet ir ištisas frazes. Antai vienas vyras man prisipažino pasidaręs kataliku ir net kunigu, tik protestuodamas prieš Hitlerį ir nacionalsocializmą, tačiau galiausiai suvokęs, kad katalikybei ne mažiau nei nacionalsocializmui būdingas totalitarizmas. Beje, šis žmogus perėjo į Katalikų bažnyčią, taigi priėmė krikštą tik prieš pradėdamas teologijos studijas. Išklausęs jį supratingai pasakiau: „Žodžiu, nuo lietaus į krikštynas**."

Kaip žinia, juokingos pastabos gali padėti klausytojams suprasti paskaitą ir apsunkinti oponento padėtį diskutuojant po jos. Antai skaitydamas pranešimą per vadinamojo „Štirijos rudens"[7] atidarymą Grace, norėjau užsiminti turįs teisę kalbėti ne tik kaip medikas, bet ir kaip filosofas, vis dėlto nenorėjau pernelyg sureikšminti aplinkybės, kad esu ne tik medicinos mokslų, bet ir filosofijos daktaras. Todėl pasakiau: „Matote, ponios ir ponai, esu apsigynęs ne tik medicinos, bet ir filosofijos doktoratą, vis dėlto dažniausiai šią aplinkybę nutyliu. Kiek pažįstu mieluosius kolegas Vienoje, nė vienas nepasakytų, kad Franklis – dvigubas daktaras, veikiau pabrėžtų, kad Franklis – pusiau gydytojas."

* Antrąją žodžio *Monotheist* šaknį V. E. Franklis susieja su žodžiu *Tee* (arbata). (*Vert. past.*)

** Aliuzija į posakį *Vom Regen in die Traufe geraten* (lietuviškasis atitikmuo būtų „nuo vilko ant meškos", pažodžiui „nuo lietaus į nutekamąjį lataką"). V. E. Franklis keičia žodį *Traufe* (nutekamasis latakas) labai panašiu žodžiu *Taufe* (krikštynos). (*Vert. past.*)

[7] *Steirischer Herbst* – kultūros festivalis Grace.

Kalbant apie diskusijas, pamenu, po paskaitos Miuncheno dailiųjų menų akademijoje vienas jaunuolis taip mane provokavo ar net atakavo:

– Pone Frankli, kalbate apie seksualumą, tačiau argi gali profesorius, visą dieną tūnantis seminaruose ir apkrautas paskaitomis, gyventi sveiką, natūralų seksualinį gyvenimą ir net apskritai suvokti, kas tai yra?

– Žinote, mielas drauge, – atsakiau, – jūsų pastaba man priminė seną Vienos pokštą: žmogus sužino, kad kepėjas turi dešimtį vaikų, ir klausia: „Sakykite, kada gi jūs kepate?"

Publika pratrūko juoktis. Tęsiau:

– Esate labai panašus į tą žmogų: abejojate, kad galima visą dieną vykdyti akademinius įsipareigojimus ir vis dėlto naktį gyventi normalų seksualinį gyvenimą.

Dabar besijuokiantieji buvo *mano* pusėje.

Per kitą diskusiją stengiausi ne sugluminti kitą, o pats išsisukti iš keblios padėties. Tąsyk skaičiau paskaitą mažame universitetiniame Amerikos miestelyje, teologijos fakultete; po paskaitos sulaukiau klausimo, kokia mano nuomonė apie žymaus teologo Paulo Tillicho[8] koncepciją *The God above the God*, taigi „Dievas virš Dievo". Neturėjau jokio supratimo apie tą koncepciją, tačiau šaltakraujiškai atsakiau: *If I answer your question regarding ‚The God above God' this would imply that I consider myself a Tillich above the Tillich*. Taigi: „Išdrįsęs atsakyti į jūsų klausimą apie Dievą virš Dievo, pripažinčiau laikąs save Tillichu virš Tillicho."

[8] Paul Johannes Tillich (1886 Štarcedelis, Gubeno rajonas – 1965 Čikaga) – vokiečių kilmės amerikiečių protestantų teologas, savo pagrindiniu veikalu *Systematic Theology* (*Sisteminė teologija*) sukūręs išsamią teologijos ir filosofijos sintezę.

Nuo žodžių žaismo tėra žingsnis iki mįslės. Kartą mano sugalvota mįslė buvo net laikraštyje išspausdinta – negana to, kaip „eilėraštis“. Mįslė tokia: „Jį su manimi sudėsi, vyrišką vardą turėsi.“ Iki šiol ją įminti įstengė tik du žmonės: Erich.*

Vis dėlto ne tik pokštauju, bet ir mėgstu pokštus. Gana ilgai puoselėjau mintį parašyti knygą apie pokštų metafiziką, jų metafizinį kontekstą. Geriausias iš man žinomų pokštų – apie vyrą, atvykusį į lenkišką miestelį, kuriame gyvena nemažai žydų, ir ieškantį viešnamio. Sužinoti adreso niekaip nepavyksta, tad galiausiai jis užkalbina seną kaftanu vilkintį žydą ir paklausia:

– Kur gyvena jūsų rabinas?

Žydas rodo:

– Tame žaliame name.

– Ką? – pasibaisi viešnamio ieškantis vyras. – Garsusis rabinas gyvena viešnamyje?

Žydas atkerta:

– Kaip jums liežuvis apsiverčia? Juk viešnamis ana ten, raudoname name.

– Labai ačiū, – baigia pokalbį ieškantysis ir patraukia į viešnamį.

Ar mums, gydytojams, vis neprireikia panašiai kalbėti su pacientais? Dar būdamas visai jaunas ligoninės gydytojas supratau, kad užrašant anamnezę nevalia moters klausti, ar yra patyrusi abortą, reikia klausti, ar *dažni* abortai?

Antra vertus, nevalia klausti vyro, ar buvo užsikrėtęs sifilio infekcija, reikia klausti, *kiek kartų* jam buvo skiriamas salvarsano kursas.

* *Bringst du ihn mit mir zusammen, erhältst du einen Knabennamen*. Gudrybė ta, kad galininką „ihn“ (jį) ir naudininką „mir“ (įn. manimi) reikia keisti vardininkais „er“ (jis) ir „ich“ (aš). (*Vert. past.*)

Šizofreniko irgi nevalia klausti, ar girdi balsus, reikia klausti, ką tie balsai jam saką.

Vis dėlto kaip lengva pasitelkti ironiją ir sukritikuoti psichosomatinę mediciną kad ir tokiu pokštu: vyrą kamuoja galvos skausmas, kraujo antplūdis į galvą ir spengimas ausyse, todėl jis nukreipiamas pas psichoanalitiką. Eidamas pas jį, vyras pamato marškinių parduotuvę. Prisimena, kad reikėtų naujų marškinių. Įeina į parduotuvę ir pareikalauja jam patinkančių marškinių. Pardavėja klausia:

– Apykaklės dydis?

– Keturiasdešimt antras, – atsako pirkėjas.

– Patikėkite, jums reikia keturiasdešimt trečio.

– Duokite man keturiasdešimt antrą, ir baigta.

– Gerai, tačiau nenustebkite pajutę galvos skausmą, kraujo antplūdį į galvą ir spengimą ausyse.

Pokštu galima paaiškinti ir farmakopsichiatriją. Esesininkas ir žydas sėdi priešpriešiais traukinyje. Žydas išsitraukia silkę, suvalgo, suvynioja galvą į popierių ir įkiša atgal į terbą.

– Kam jums ta galva? – pasiteirauja esesininkas.

– Galvoje smegenys, – parvešiu vaikams, suvalgę jie pasidarys labai protingi.

– Ar neparduotumėte tos galvos man?

– Kodėl gi ne...

– Kiek ji kainuoja?

– Markę.

– Štai jums markė, – ir esesininkas suvalgo galvą.

Po penkių minučių pradeda niršti:

– Klausykite, žydpalaiki, visa silkė kainuoja 10 pfenigių, o jūs parduodate vien galvą už markę!

Žydas labai ramiai atsako:

– Matote, jau pradeda veikti.

Pokštu galima paaiškinti ir skirtumą tarp vien simptomų gydymo ir priežastinės terapijos. Vieną vyrą vasarvietėje kas rytą žadina pernelyg anksti pragystantis gaidys. Vasarotojas nueina į vaistinę, paprašo migdomųjų ir primaišo jų gaidžiui į lesalą – priežastinė terapija!

Laisvalaikio pomėgiai

Kalbant apie charakterį ir asmenybę arba apie jų abiejų raišką, būtina prisiminti ir laisvalaikio pomėgius. Norėčiau iš anksto pasakyti, kad kava man reiškia labai daug. Todėl vykdamas į kelionę skaityti paskaitų visada turiu kofeino tabletę, kad galėčiau išgerti prireikus, jei prieš paskaitą nebūtų galimybės gauti stiprios kavos.

A propos: vieną dieną atvykstu skaityti paskaitos į Gmundeną Zalckamergute. Prieš pat paskaitą einu į kavinę ir užsisakau „kapucino“, – taip Vienoje vadinama labai tamsi, taigi stipri pupelių kava; dėl stiprumo ji tamsiai ruda kaip kapucino abitas. Tačiau kelneris atneša labai silpnos kavos, Vienoje vadinamos „gšloderiu“, tiesiog padažyto vandens. Skubu atgal į viešbutį išgerti kofeino tabletės, ir kas mane sustabdo fojė? Kapucinas, tikras kapucinų vienuolis. Atsinešęs iš vienuolyno bibliotekos porą mano knygų, kad jose pasirašyčiau.

Mano aistra iki aštuoniasdešimties metų buvo alpinizmas. Vienus metus negalėdamas kopti į kalnus, nes turėjau nešioti žydų žvaigždę, *sapnuodavau* kopiąs. Kai bičiulio Huberto Gsuro įkalbėtas galiausiai išdrįsau nuvažiuoti į Aukštąjį Vandą* be žydiškos žvaigždės, kopdamas nesusilaikiau ir tiesiog pabučiavau uolą (tada ryžomės kopti į Kancelgratą).

* Karstinė plynaukštė Gutenšteino Alpėse (Žemutinė Austrija). (*Vert. past.*)

Alpinizmas – vienintelė sporto šaka, apie kurią galima pasakyti, kad senstant senkančią fizinę jėgą kompensuoja sukaupta alpinizmo patirtis ir rafinuotesnė kopimo technika. Šiaip ar taip, kopimo uolomis valandos man buvo vienintelės, apie kurias galiu tvirtai pasakyti, kad mano mintys sukosi ne apie būsimą knygą ar paskaitą. Iš tikrųjų Juanas Battista Torello[9] ne itin perdėjo, kai kartą laikraštyje *Österreichische Hochschulzeitung* parašė įtariąs, kad 27 garbės daktaro vardai man ne tokie reikšmingi, kaip du alpinistų takeliai Alpėse, kuriuos atradę alpinistai mano garbei pakrikštijo „Franklio takeliais“.

Jau minėjau, kad labiausiai mane vilioja žaidimas rulete, smegenų operacija ir kopimas į dar niekieno neįveiktą viršūnę. Reikėtų pridurti, kad didžiausia palaima – mieste parengus publikaciją ir išsiuntus rankraštį, paskui kalnuose užkopti gražia uola ir praleisti naktį jaukiame kalnų trobelės kambarėlyje su mielu žmogumi. Šiaip ar taip, į kalnus (kaip kiti į dykumą) einu tam, kad susikaupčiau vienišas iškylaudamas, tarkime, po Rakso[10] plynaukštę. Turbūt visus svarbius sprendimus ar nutarimus priėmiau šitaip iškylaudamas ten, aukštybėse.

Esu kopęs ne tik Alpėse, bet ir Aukštuosiuose Tatruose, net itin sudėtinga – bene ketvirto sudėtingumo laipsnio – ketera, ir Elli buvo su manimi. Pasitaikius progai kopiau ir į Keiptauno stalkalnį, taigi Pietų Afrikoje, kur nuvykau skaityti šventinio pranešimo, skirto Stelenboso universiteto jubiliejui. Mano vedlys buvo Pietų Afrikos alpinistų klubo prezidentas. Galiausiai visiškai atsitiktinai mudu su Elli tapome pirmaisiais ką tik

[9] Juan Battista Torello (1920 Barselona – 2011 Viena) – psichiatras, katalikų kunigas.
[10] Raksas – plynaukštės pavidalo kalnų štokas Šiaurės Klintinėse Alpėse, per kurį eina riba tarp Štirijos ir Žemutinės Austrijos.

įsteigtos alpinizmo mokyklos Amerikos Josemičio slėnyje mokiniais.

Bičiulių nuomone, mano aistra alpinizmui siejasi su domėjimusi „aukštumų psichologija“ – taip ją pirmą kartą pavadinau straipsnyje, paskelbtame 1938-ais metais. Tą patvirtintų aplinkybė, kad 67-erių metų pradėjau lankyti skraidymo pamokas. Jau po poros mėnesių atlikau pirmuosius solinius skrydžius.

Dabar norėčiau trumpai paminėti ir ne tokius rimtus laisvalaikio pomėgius. Antai man labai svarbūs kaklaraiščiai. Galiu įsimylėti kaklaraiščius, taip pat ir platoniška meile, galiu grožėtis jais vitrinoje, taigi žinodamas, kad jie priklauso ir priklausys ne man.

Laisvalaikio pomėgis gali būti toks, kad pasidarai tikru mėgėju, nelieki diletantu. Aš pasidariau akinių rėmelių dizaineriu mėgėju. Šiaip ar taip, nusimanau tiek, kad kartą viena didžiausių pasaulio gamyklų, prieš pradėdama serijinę rėmelių gamybą, eskizą pateikė man. Turėjau įvertinti tą eskizą.

Drąsiai, nesivaržydamas elgiuosi ir tose srityse, kuriose esu diletantas. Sukūriau kelias muzikines kompozicijas, – mano elegiją, kuriai instrumentuotę parašė profesionalas, viešai atliko orkestras; taip pat vienas mano tango buvo panaudotas per televizijos laidą.

Prieš porą dešimtmečių nuvykau į Vikersundą, miestelį, iš Oslo automobiliu pasiekiamą per valandą; ten neurologijos sanatorijos vyriausiasis gydytojas rengė kelių dienų logoterapijos simpoziumą.

– Ar prieš skaitydamas atidarymo referatą būsiu pristatytas?

– Taip, – atsakė vyriausiasis gydytojas.

– Kas mane pristatys? – paklausiau.

– Naujasis Oslo universiteto ordinarinis psichiatrijos profesorius.

– Ar jis ką nors žino apie mane?

– Jis ne tik jus pažįsta, bet ir labai vertina, ir, sako, jau labai seniai.

Neįstengiau prisiminti jį kada nors sutikęs, tad labai smalsavau. Galiausiai profesorius pasirodė ir išties pareiškė nuo seno mane pažįstąs, visada manimi žavėjęsis. Jis esąs vienas iš daugybės Pietų Moravijos miestelio Porlico, kuriame gimė mano tėvas, sinagogos tarnautojo vaikų.

Po Pirmojo pasaulinio karo, didžiausio vargo metais, mūsų šeima vasaros atostogas leido Porlice, ten vyresnis brolis nepaprastai uoliai organizavo saviveiklinio teatro spektaklius. Spektakliai kaskart vykdavo valstiečių sodybų kiemuose, sceną atstojo ant dubenų suklotos lentos, trupę sudarė 13–15-os metų berniukai ir mergaitės. Tarp jų buvau ir aš. Užsitempęs peruką su plike vaidinau senąjį daktarą Štyglicą*, taip pat Knyrymą iš Nestroy'aus parodijos *Piktoji dvasia Lumpacivagabundas*. Tas Knyrymas padarė tokį įspūdį Porlico sinagogos tarnautojo sūnui, anuomet mažam berniukui, jaunesniam už mane pora metų, dabar visame pasaulyje žinomam Oslo universiteto ordinariniam psichiatrijos profesoriui Eitingeriui, kad jis ištisus dešimtmečius buvo mano gerbėjas. Apie logoterapiją nelabai ką buvo girdėjęs. Atmintin jam įsirėžė anas Viktoras Franklis ir jo Knyrymas.

Kartą visai rimtai kūriau ir savotišką dramą, – šią aplinkybę mano knygos *...vis vien sakyti gyvenimui Taip*, taigi naujojo kny-

* Armino Friedmanno ir Ludwigo Nerzo komedijos *Doktor Stieglitz* (*Daktaras Štyglicas)* personažas. (*Vert. past.*)

gos apie koncentracijos stovyklą[11] leidimo, pratarmėje išsamiai aprašė Hansas Weigelis; apie knygą vėliau dar kalbėsiu. Šiame kontekste reikėtų paminėti, kad pačią knygą vienas katalikų kunigas Australijoje perrašė kaip dramą. Vieno dramos veiksmo premjera įvyko Toronte, tai buvo tarsi prologas mano paskaitai didžiausioje miesto salėje, Toronto teatre. Viktorui Frankliui pjesėje teko du vaidmenys – kalinio ir komentatoriaus. Trečiasis Viktoras Franklis, būtent aš, sėdėjo salėje.

[11] Viktor E. Frankl, *Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*, Verlag für Jugend & Volk. 1945 m. pasirodė Vienoje, sulaukė daugybės pakartotinių leidimų, išversta į 22 kalbas, vien Amerikoje parduota apie 9 mln. egzempliorių.

Mokykliniai metai

Prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Ekonominiu požiūriu valstybės tarnautojams ėjosi varganai. Dabar vasaras leisdavome ne vasarvietėje, o tėvo gimtinėje Porlice, Pietų Moravijoje. Mes, vaikai, traukdavome elgetauti duonos į valstiečių sodybas – ir vogti kukurūzų į laukus.

Vienoje trečią valandą nakties turėdavau stoti į eilę prie bulvių turguje, kol pusę aštuonių ryto mama pakeisdavo mane, kad galėčiau eiti į mokyklą. Ir dar žiemą!

Paskui atėjo karštligiški tarpukario laikai. Jau buvau pasinėręs į tokių natūrfilosofų, kaip Wilhelmas Ostwaldas[12] ir Gustavas Theodoras Fechneris[13], raštus. Tačiau pastarojo dar nebuvau skaitęs, kai prirašiau porą mokyklinių sąsiuvinių tema pretenzingu pavadinimu „Mes ir pasaulinis procesas". Buvau įsitikinęs, kad makrokosme, kaip ir mikrokosme, viešpatauja universalus „pusiausvyros principas" (kaip tik prie šios minčių eigos grįžau savo *Sielogydoje*).

Kartą pagaliau vėl plaukėme Dunojaus garlaiviu prieš srovę į vasarvietę (Eferdingą); apie vidurnaktį gulėdamas ant denio žvelgiau į „žvaigždėtą dangų virš manęs" ir pusiausvyros prin-

[12] Wilhelm Ostwald (1853 Ryga – 1932 Leipcigas) – vokiečių gamtos tyrinėtojas, filosofas.

[13] Gustav Theodor Fechner (1801–1887 Leipcigas) – žymiausias eksperimentinės psichologijos pradininkas.

cipą „manyje“ (jei prisiminsime Kantą) ir patyriau „aha-išgyvenimą“: kad nirvana yra šiluminė mirtis „žvelgiant iš vidaus“.

Todėl nesunku įsivaizduoti, kokį įspūdį man vėliau padarė Fechnerio traktatas *Dieninis požiūris prieš naktinį požiūrį* (*Tagesansicht gegenüber der Nachtansicht*), – taip pat ir tai, kokį kerintį poveikį dar vėliau turėjo Sigmundo Freudo veikalas *Anapus malonumo principo* (*Jenseit des Lustprinzip*). Taigi jau priartėjame prie mano konfrontacijos su psichoanalize.

Žemesnėje vidurinės mokyklos pakopoje dar buvau pavyzdingas mokinys. Tačiau paskui pasukau savais keliais. Lankiau liaudies universitetą, kad galėčiau klausyti taikomosios psichologijos paskaitų, domėjausi ir eksperimentine psichologija. Paskui mokykloje vietoj retorikos pratimų perskaičiau pranešimą, pailiustruodamas jį eksperimentais, tarp kurių buvo ir Veraguttho psichogalvaninio reflekso demonstracija. Vienas bendramokslis laikė ištiestą ranką. Pasakęs eilę bet kokių žodžių, galiausiai ištariau jo draugės vardą, ir galvanometro rodyklė – kurios padidintą projekciją matėme ant užpakalinės fizikos kabineto sienos – nukrypo per visą plotį. Tokiomis aplinkybėmis anuomet dar rausdavome. Laimė, patalpa buvo užtemdyta.

Susidūrimas su psichoanalize

Vis dėlto mano retorikos pratimai ir mokykliniai rašiniai vis labiau virto traktatais apie psichoanalizę. Bendramoksliams pateikdavau vis daugiau šios srities žinių. Antai kiekvienas žinojo, kas nutiko mūsų logikos profesoriaus nesąmoningumo srityje, kai vieną dieną jis per pamoką padarė riktą, vietoj „kategorijos sąvokos“ (*Gattungsbegriffe*) pasakydamas „apvaisinimo veiksmai“ (*Begattungsgriffe*).

Aš pats pradžioje žinių sėmiausi iš tokių garsių tiesioginių Freudo[14] mokinių, kaip Eduardas Hitschmannas[15] ir Paulis Schilderis[16]; metų metus lankiau pastarojo paskaitas, kurias jis skaitė jau Wagnerio-Jaureggo[17] vadovaujamoje universitetinėje psichiatrijos klinikoje.

Netrukus pradėjau susirašinėti su Sigmundu Freudu. Išsamus, kelias disciplinas apimantis skaitymas tiekė man medžiagos, kuri kaupėsi ir, mano požiūriu, galėjo būti įdomi Freudui. Į kiekvieną laišką jis nedelsdamas atsakydavo.

[14] Sigmund Freud (1856 Freibergas, Moravija – 1939 Londonas) – psichoanalizės pagrindėjas.

[15] Eduard Hitschmann (1871 Viena – 1957 Glosteris, JAV) – austrų medikas ir psichoanalitikas, vienas iš žurnalo *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* leidėjų.

[16] Paul Schilder (1886 Viena – 1940 Niujorkas) – austrų medikas ir psichoanalitikas, padėjęs psichoanalizei prasimušti į Amerikos psichiatriją.

[17] Julius Ritter Wagner von Jauregg (1857 Velsas, Austrija – 1940 Viena) – austrų psichiatras, Nobelio medicinos premija (1927) už infekcinę terapiją psichozių atvejais.

Deja, po poros dešimtmečių atsidūriau koncentracijos stovykloje, gestapas konfiskavo visus jo laiškus ir atvirukus (mūsų susirašinėjimas truko keletą metų), taip pat ir porą ligos istorijų, kurias jaunasis Freudas sukūrė ir savo ranka užrašė universitetinėje psichiatrijos klinikoje, – jas man padovanojo klinikos archyvaras, kai vėliau pats ten dirbau.

Vieną dieną sėdėjau ant suolo pagrindinėje Praterio alėjoje, anuomet mėgstamoje mano darbo vietoje, ir užrašinėjau savo mintis apie tai, kaip atsirado „pritarimo ir neigimo raiška pasitelkiant mimiką". Rankraštį pridėjau prie vieno laiško, kurį šiaip ar taip siunčiau Freudui. Nemenkai nustebau sulaukęs Freudo atsakymo, kad jis persiuntė rankraštį žurnalui *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* ir kad tikisi, jog aš nebūsiąs prieš.

Po kelerių metų, 1924-ais metais, straipsnis ir buvo paskelbtas šiame žurnale. Tiesa, mano pirmoji publikacija pasirodė jau 1923 metais, būtent vieno dienraščio priede jaunimui. Gana pikantiška, kad šis pradedančiojo psichiatro plunksnos darbas prasideda kaip tik tokiu teiginiu: nesą nieko, ko autorius nekęstų labiau už sveiką protą (žinoma, omeny turėjau aklai perimtus mąstymo būdus).

Mano pažįstami žino, kad nesantaika su Freudu nesutrukdė man išreikšti deramą pagarbą. Galbūt tai paliudija šis faktas: būdamas Austrijos draugijos hebrajų universitetui Jeruzalėje remti viceprezidentas, per valdybos posėdį aptariant finansinę auką universiteto pastatui ir to pastato pavadinimo klausimą, pasiūliau pavadinti jį *Sigmund Freud Hall*.

Su Freudu ne tik susirašinėjau, kartą jį atsitiktinai sutikau. Jau buvau medicinos studentas, ne vidurinės mokyklos mokinys. Vos spėjau prisistatyti, jis bemat paklausė:

– Viktoras Franklis, Viena, 2 rajonas, Černingasė 6, butas 25, – ar ne tiesa?

– Tiesa, – patvirtinau.

Metų metus susirašinėjęs, mano adresą jis žinojo atmintinai.

Susitikimas buvo atsitiktinis ir jau per vėlyvas: buvau patekęs Alfredo Adlerio įtakon, Adleris jau pritarė, kad mano antrasis mokslinis darbas būtų paskelbtas leidinyje *Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie*. Mėginimas aptarti, kokį įspūdį man padarė Freudas, ypač lyginant su itin kontrastingu Adlerio įspūdžiu, nuvestų pernelyg toli. Kurtas Eissleris[18], kurio žinioje yra Freudo archyvas, kartą atvyko iš Niujorko į Vieną, aplankė mane, paprašė išsamiai ir nuodugniai prisiminti šį susitikimą, įrašė prisiminimus į magnetofono juostą ir įtraukė ją į Freudo archyvą.

[18] Kurt R. Eissler (1908 Viena – 1999 Niujorkas) – austrų psichologas ir filosofas, Sigmundo Freudo archyvo Niujorke steigėjas. Žinomiausias kūrinys – psichoanalitinė studija *Goethe* (1983).

Psichiatrija kaip profesinis ketinimas

Dar tebebuvau mokinys, kai ankstyvos vaikystės norą tapti gydytoju sustiprino psichoanalizės įtaka, taigi panorau tapti psichiatru.

Vis dėlto kiek laiko koketiškai svyravau tarp dermatologijos ir akušerijos. Kol vieną dieną kitas medicinos studentas W. Oesterreicheris (jis vėliau įsikūrė Amsterdame) paklausė, ar dar nesu girdėjęs apie Søreną Kierkegaardą. Mano koketavimą su psichiatrijai tolimais dalykais puikiai nusaką šio filosofo žodžiai: „Įnirtingas nenoras būti pačiu savimi." Iš tikrųjų aš turįs gabumų psichiatrijai, todėl neturėčiau jų išsižadėti.

Sunku patikėti, kokį lemiamą posūkį mūsų gyvenime kartais padaro visiškai atsainiai ištarta kito žmogaus pastaba. Šiaip ar taip, nuotol tvirtai ryžausi nebevengti „psichiatrinės savirealizacijos". Vis dėlto svarsčiau, ar iš tikrųjų turiu gabumų psichiatrijai? Viena aišku: jei jų turiu, jie susiję su kitais, būtent karikatūristo, gabumais.

Kaip karikatūristas pirmiausia suvokiu žmogaus silpnybes – tą patį galiu pasakyti ir apie save kaip psichiatrą. Skirtumas tik tas, kad kaip psichiatras ar bent psichoterapeutas, peržengdamas (faktines) silpnybes intuityviai įžvelgiu (fakultatyvines) galimybes tas silpnybes įveikti, antra vertus, peržengdamas varganas aplinkybes užčiuopiu galimybę išgauti tų aplinkybių

prasmę, taigi *net ir tariamai beprasmį kentėjimą paversti išties žmogišku laimėjimu*. Iš tikrųjų esu įsitikinęs, kad nėra aplinkybių, kurios neapimtų ir prasmės galimybės. Kaip tik šį įsitikinimą didžia dalimi tematizuoja ir sistemina logoterapija.

Tačiau ko verti žmogaus gabumai psichiatrijai, jei nėra psichiatrijos poreikio? Taigi aptarkime ne tik žmogaus tinkamumą, bet ir jo paskatas tapti psichiatru. Manau, nebrandžius žmones psichiatrija traukia kaip pažadas įgyti *galios kitiems*, užvaldyti juos, jais manipuliuoti. Žinojimas – galia, ir žinojimas apie mechanizmus, kurių kiti neįsisąmonina, o mes labai puikiai suvokiame, pirmiausia reiškia galią kitiems. Tai akivaizdžiausia *hipnozės* atveju. Turiu prisipažinti, kad jaunystėje irgi domėjausi hipnoze, – jau būdamas penkiolikos metų tikrai sugebėjau hipnotizuoti.

Knygoje *Psichoterapija kasdienybėje* (*Psychotherapie für den Alltag*) aprašiau, kaip dar būdamas medicinos studentas lankiau paskaitas Rothschildo ligoninės ginekologijos skyriuje ir kartą padirbėjau anesteziologu. Vieną dieną vyriausiasis gydytojas Fleischmannas pateikė man garbingą, tačiau visiškai beviltišką užduotį – užhipnotizuoti seną moteriškę. Ją reikėjo operuoti, tačiau narkozės ji nebūtų ištvėrusi. Matyt, dėl kokių nors priežasčių nebuvo galima ir lokali anestezija. Tad iš tikrųjų pamėginau hipnoze padaryti vargšę moteriškę nejautrią skausmui. Ir šis mėginimas visiškai pavyko.

Deja, džiaugsmas buvo per ankstyvas! Mat netrukus gydytojų liaupses ir pacientės padėkos žodžius nustelbė pikčiausiais, audringiausiais priekaištais prapliupusi seselė, kuri asistavo operuojant. Ji priekaištavo visą laiką turėjusi iš paskutiniųjų priešintis mieguistumui, kurį mano monotoniškos sugestijos sukėlė ne tik ligonei, bet ir jai.

Kitą kartą man, jaunam neurologijos ligoninės *Maria Theresien-Schlössel* gydytojui nutiko štai kas: mano vadovas profesorius Gerstmannas[19] paprašė, kad pasitelkęs hipnozę padėčiau užmigti dvivietėje palatoje gulinčiam pacientui. Vėlai vakare nusigavau į palatą, atsisėdau prie ligonio lovos ir bent pusvalandį kartojau sugestijas: „Jūs visiškai ramus, maloniai pavargęs, darotės vis mieguistesnis, kvėpuojate visiškai ramiai, akių vokai apsunksta, visi rūpesčiai nutolsta – netrukus miegosite."

Taip kalbėjau pusvalandį. Paskui panorau pasišalinti ir nusivylęs pamačiau, kad tam vyrui nepagelbėjau.

Užtat kaip nustebau kitą rytą įžengęs į palatą ir išgirdęs susižavėjimo šūksnį: „Nuostabiai miegojau šiąnakt: vos pradėjote kalbėti, netrukus giliai įmigau." Tai buvo kitas pacientas, kaimynas ano, kurį turėjau hipnotizuoti.

Šiaip ar taip, pasitaiko, kad žmonės ir perdeda mano, kaip psichiatro, galias. Antai neseniai skambina dama iš Kanados – trečią valandą nakties, – negana to, paaiškėja, kad aš turįs apmokėti pokalbio sąskaitą. Į mano pastabą, kad tos damos apskritai nepažįstu, išgirstu atsakymą, jog aplinkybės gyvybiškai svarbios. Taigi apsiimu padengti pokalbio išlaidas ir netrukus suvokiu susidūręs su paranojos atveju. Dama jaučiasi persekiojama CŽV ir yra tvirtai įsitikinusi, kad vienintelis žmogus pasaulyje, galintis jai padėti, ją apsaugoti, taigi turintis pakankamai reikiamų galių, esu aš. Teko moterį nuvilti. Vis dėlto nesugebėjau jos nuvilti tiek, kad kitą naktį, vėl apie trečią valandą, nesulaukčiau dar vieno jos skambučio. Žinoma, šįsyk atsisakiau perimti CŽV išlaidas...

[19] Josef Gerstmann (1887 Lembergas – 1969 Niujorkas) – žymus Vienos neurologas, neurologijos ligoninės *Maria-Theresien Schlössel* vedėjas. Emigravęs į JAV, aprašė Gerstmanno „angularis sindromą" (agrafiją, akalkuliją ir orientavimosi kairė-dešinė sutrikimus).

Gydytojo įtaka

Galia šen, galia ten; pritariu Johnui Ruskinui[20], kartą pasakiusiam: „Vienintelė galia – galia gelbėti. Vienintelė garbė – garbė padėti.“ Bene 1930-ais metais Vienos liaudies universitete, gimnazijos, esančios Cirkusgasėje, patalpose, skaičiau kursą apie psichikos ligas, jų atsiradimą ir profilaktiką (ne atpažinimą ir gydymą!). Prisimenu, kaip vieną vakarą jau sutemus, tačiau dar neįjungus šviesos auditorijoje ar klasėje, be galo įdėmiai klausančiai publikai, porai tuzinų žmonių, dėsčiau, kaip svarbu orientuotis į prasmę ir kad gyvenimas besąlygiškai prasmingas. Iš tikrųjų jaučiau, kad šie žmonės buvo imlūs mano žodžiams, išgirdo mane, jaučiau, kad kažką įdaviau jiems į kelią, kad jie buvo tarsi molis puodžiaus rankose. Žodžiu, jaučiau pasinaudojęs „galia gelbėti“.

Kaip rašoma Talmude: „Tas, kuris išgelbėjo bent vieną žmogų, galima sakyti, išgelbėjo visą pasaulį.“

Šiame kontekste prisimenu jau nebejauną pasaulinio garso zoologo dukrą, mano pacientę psichiatrijos klinikoje *Am Rosenhügel*, pirmojoje darbovietėje 1930-ais metais. Moteris gulėjo klinikoje jau daugybę metų, kamuojama sunkios įkyriųjų būsenų neurozės. Tąsyk vėl buvo prieblanda, sėdėjau dvivietėje palatoje

[20] John Ruskin (1819 Londonas – 1900 Brantvudas) – rašytojas, dailininkas ir socialinis filosofas, pasisakęs už socialines ir politines reformas.

ant tuščios antrosios lovos krašto ir įtaigiai įkalbinėjau pacientę. Dariau viską, kad paskatinčiau ją atsitraukti nuo įkyriųjų veiksmų. Apsvarsčiau kiekvieną jos argumentą, paneigiau kiekvieną būgštavimą. Pacientė vis labiau rimo, vis labiau laisvėjo, darėsi vis mažiau prislėgta. Buvo akivaizdu, kad kiekvienas žodis krenta į derlingą dirvą. Ir vėl jutau – molis puodžiaus rankose...

Filosofiniai klausimai

Anuomet šitaip susižavėjus psichiatrija apskritai ir ypač psichoanalize, man jau nedavė ramybės *filosofija*. Liaudies universitete veikė Edgaro Zilselio vadovaujamas filosofijos būrelis. Penkiolikos ar šešiolikos metų šiame būrelyje skaičiau pranešimą apie – nei pridėsi, nei atimsi – *gyvenimo prasmę*. Jau anuomet plėtojau dvi pagrindines idėjas: iš tikrųjų nederėtų net klausti apie gyvenimo prasmę, nes mes patys esame klausiami, turime atsakyti į gyvenimo mums iškeliamus klausimus. Ir atsakyti į šiuos klausimus tegalime patys būdami atsakingi už savo konkrečią būtį (*Dasein*).

Antroji pagrindinė idėja tokia: galutinė prasmė pranoksta, turi pranokti mūsų suvokimo gebą, žodžiu, kalbame apie antprasmę – taip ją pavadinau, anaiptol *neturėdamas omeny ko nors antgamtiško*.

Šia antprasme tegalime tikėti. Vis dėlto ja ir tenka tikėti. Iš tikrųjų kiekvienas iš mūsų jau tiki ja, net jei tas tikėjimas nesąmoningas.

Daugmaž tuo pačiu metu, taigi tame pačiame amžiuje, patyriau svarbų išgyvenimą – tebematau save toje Taborštrasės vietoje, kur vieną sekmadienio popietę per įprastinį pasivaikščiojimą atsidaviau, sakyčiau, egzaltuotai minčiai: *tebūnie palaimintas likimas, teesie tikėjimas jo prasme*.

T. y. visa, kas nutinka žmogui, privalo turėti kažkokią galutinę prasmę, būtent antprasmę. Šios antprasmės neįmanoma žinoti, ja tenka tikėti. Tiesą sakant, iš naujo atradau Spinozos propaguotą meilę likimui, *amor fati*.

Tikėjimas

Esu pakankamai pasisakęs tikėjimo tema. Ištisa mano literatūrinio darbo dalis skirta mėginimui nustatyti psichoterapijos ir teologijos ribą arba, pasak Fritzo Künkelio[21], atskirti sielos gydymą ir sielos išganymą.

Pirma, kaskart svarbu aplinkybės, kuriomis prireikia nusakyti savo santykį su tikėjimo tema: ar kalbu kaip psichiatras, kaip filosofas, kaip gydytojas ar tiesiog kaip žmogus. Antra, aš ir pats perėjau įvairias raidos pakopas, – vaikystėje buvau dievobaimingas, paskui, paauglystėje, išgyvenau ir ateistinę fazę.

Trečia, reikia paisyti ir adresato, publikos, į kurią kreipiuosi. Kalbant su psichiatrais apie logoterapiją, kaip psichoterapijos metodą ir techniką, man į galvą nešautų pateikti privatų, asmeninį tikėjimo išpažinimą. Tai visiškai nepasitarnautų reikalui, būtent logoterapijos plėtrai, o juk už ją ir esu atsakingas.

Pastarosiose publikacijose vėl grįžtu prie klausimo, ką galima vadinti grynu atsitiktinumu ir kada anapus tariamo atsitiktinumo gali slypėti aukštesnė ar gilesnė, galutinė, prasmė.

Prabilus apie tai, į galvą ateina tokia istorija. Kartą Vienoje einu pro Padėkos bažnyčią (*Votivkirche*), kurios gryną, nors ir netikrą gotiką visada labai mėgau. Niekada anksčiau joje nesu

[21] Fritz Künkel (1889 Štolcenbergas – 1956 JAV) – medikas ir psichoterapeutas, vienas garsiausių Alfredo Adlerio mokinių.

buvęs, dabar išgirstu vargonų gausmą. Siūlau žmonai trumpam užeiti ir pasėdėti.

Vos mudviem įėjus vargonai nutyla, kunigas lipa sakyklon ir pradeda pamokslą. Iš karto prabyla apie Bergasės namą Nr. 19 ir apie „bedievį" Sigmundą Freudą. Paskui sako: „Tačiau nebūtina eiti taip toli, net iki Bergasės. Čia pat už mūsų, Marianengasės Nr. 1, gyvena toks Viktoras Franklis, parašęs knygą *Sielogyda*, išties bedievišką knygą." Ir kunigas, kaip gražiai sakoma Vienoje, į skutelius sutaršo mano knygą. Paskui aš jam prisistačiau, tiesa, kiek būgštaudamas, kad jo neištiktų smūgis. Žinoma, jis nesitikėjo, kad būsiu bažnyčioje. Dabar paklausiu: kiek minučių praėjo nuo mano gimimo iki to pamokslo, taigi iki mano sprendimo vieną kartą *vis dėlto* užeiti į Padėkos bažnyčią? Kokia tikimybė, kad įžengsiu į ją kaip tik tą minutę, kai kunigas pamokslauja apie *mane*?

Manau, kad vienintelė derama nuostata susidūrus su tokiais atsitiktinumais – iš anksto atsisakyti juos paaiškinti. Esu per kvailas juos paaiškinti, tačiau pernelyg protingas juos neigti.

Grįžkime prie penkioliktų šešioliktų mano gyvenimo metų. Taigi tada pradėjau filosofuoti. Vis dėlto buvau pernelyg nebrandus, kad atsispirčiau *psichologizmo pagundai*. Tik abitūros egzamino darbe, pavadintame „Apie filosofinio mąstymo psichologiją" ir papildytame Arthuro Schopenhauerio patografija, dar perdėm orientuota į psichoanalizę, nustojau bent jau *a priori* liguistumą sieti su klaidingumu. Vėliau *Sielogydoje* šią mintį suformulavau taip: „Dukart du yra keturi, net jei tai tvirtina šizofrenikas."

Prie psichologizmo pagundos ilgainiui prisidėjo ir sociologizmo pagunda. Mokydamasis vidurinėje mokykloje, keletą metų buvau Socialistinio darbininkų jaunimo funkcionierius,

1924-ais metais – *visos Austrijos moksleivių socialistų seniūnas*. Iki pusiaunakčio bastydavomės su draugais po Praterį, aptardami ne tik Marxo ar Lenino, bet ir Freudo ar Adlerio alternatyvą.

Kokiai temai skirtas mano straipsnis, kurį savo žurnale paskelbė Adleris? Ši tema raudona gija driekiasi per visus mano darbus: tai *ribinės srities tarp psichoterapijos ir filosofijos nušvietimas, ypač atsižvelgiant į prasmės ir vertybių problematiką psichoterapijoje*. Turiu pasakyti nežinąs kito žmogaus, kuris būtų taip kaip aš visą gyvenimą grūmęsis su šia problematika.

Šis *pagrindinis motyvas* glūdi anapus kiekvieno mano darbo. O prie šios problematikos mane pastūmėjo noras įveikti psichologizmą psichoterapijos srityje, dažniausiai lydimą „patologizmo“. Vis dėlto jie abu tėra platesnio reiškinio, būtent redukcionizmo, aspektai; prie pastarojo reikia priskirti ir sociologizmą, ir biologizmą. Šiaip ar taip, redukcionizmas – tai šiandienos nihilizmas. Jis redukuoja žmogų neigdamas ištisą matmenį, būtent žmogiškąjį matmenį. Projektuoja specifinius žmogiškus fenomenus iš žmogiškumo erdvės į subhumanišką plokštumą. Žodžiu, redukcionizmą galėčiau pavadinti subhumanizmu.

Susitikimas su individualiąja psichologija

Grįžkime prie Adlerio: 1925-ais metais mano straipsnis „Psichoterapija ir pasaulėžiūra“ (*Psychotherapie und Weltanschauung*) paskelbiamas leidinyje *Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie*. 1926-ais metais pasirodė kitas straipsnis. Taip pačiais metais Tarptautiniame individualiosios psichologijos kongrese Diuseldorfe turėjau skaityti pagrindinį referatą apie individualiosios psichologijos principus, tačiau jau neįstengiau laikytis ortodoksinės linijos: pareiškiau nesutinkąs, kad, anot teorijos apie „aranžuojantį neurozės pobūdį“, neurozė iš tikrųjų visur ir visada tėra priemonė siekiant tikslo. Pabrėžiau alternatyvią galimybę interpretuoti neurozę (ne vien „kaip priemonę“, bet ir) „kaip apraišką“, taigi ne tik instrumentinį, bet ir ekspresyvų neurozės aspektą.

Tai buvo pirmoji mano kelionė su paskaitomis, važiuodamas į Diuseldorfą sustojau Frankfurte prie Maino, grįždamas atgal – Berlyne. Sunku patikėti, veikiau juokinga, bet Frankfurte prie Maino aš, dvidešimt vienerių metų medicinos studentas, Socialistinio darbininkų jaunimo kvietimu vėl skaičiau paskaitą apie gyvenimo prasmę. Į paskaitą iš susitikimo vietos atžygiavo ištisos jaunuolių kolonos su vėliavomis. Grįždamas atgal skaičiau paskaitą Individualiosios psichologijos draugijoje Berlyne.

1927-ais metais mano santykiai su Adleriu darėsi vis labiau įtempti. Patekau dviejų vyrų – Rudolfo Allerso ir Oswaldo

Schwarzo[22] – įtakon, jie ne tik imponavo man kaip žmonės, bet apskritai padarė neišdildomą poveikį. Allerso vadovaujamas pradėjau eksperimentuoti juslių fiziologijos laboratorijoje. Psichosomatinės medicinos ir medicininės antropologijos pagrindėjas Schwarzas savo ruožtu pagerbė mane, parašydamas pratarmę knygai, kurią turėjau pateikti Hirzelio leidyklai, leidusiai individualiosios psichologijos veikalus. Vis dėlto šios knygos išleisti nepavyko, mat buvau pašalintas iš Individualiosios psichologijos draugijos (1939-ais metais leidinyje *Schweizerische medizinische Wochenschrift* pasirodė pagrindinių šios „abortuotos" knygos idėjų santrauka). Pratarmėje Schwarzas rašė, kad mano knyga psichoterapijos istorijoje prilygsta Kanto *Grynojo proto kritikai* filosofijos istorijoje. Jis iš tikrųjų buvo tuo įsitikinęs.

Daugmaž tuomet galutinai permačiau ir savo paties psichologizmą. Mane sukrėtė Maxas Scheleris[23], jo *Etikos formalizmą* (*Formalismus in der Ethik*) nešiojausi tarsi Bibliją. Buvo pats laikas sukritikuoti savo paties psichologizmą. Išmintingasis bohemietis, adlerininkas Alexanderis Neueris jau anksčiau mane buvo pasikvietęs pokalbiui į Vienos literatų kavinę *Herrenhof*. Iš pradžių išdėstė, kad keli mano rankraščiai, jo manymu, liudija, jog prie mano prioritetų priklauso Maxo Plancko mėginimas išspręsti valios laisvės problemą ir geštaltpsichologijos pagrindėjai. Tačiau paskui, taip pat remdamasis mano rankraščiais, jis aistringai pasmerkė mane kaip „dvasios renegatą". Tai padarė savo. Jokie kompromisai man jau buvo nepriimtini.

[22] Rudolf Allers (1883–1963), Oswald Schwarz (1883–1949) – žymūs individualiosios psichologijos atstovai; nerasdami pritarimo savo antropologinei pozicijai, išstojo iš Individualiosios psichologijos draugijos.
[23] Max Scheler (1874 Miunchenas – 1928 Frankfurtas prie Maino) – vokiečių filosofas. Pagrindė „materialiąją vertybių etiką", sukūrė savitą kultūrinę sociologiją ir moderniąją filosofinę antropologiją.

Paskui vieną tų pačių 1927-ų metų vakarą Allersas ir Schwarzas *coram publico* pagrindė iš anksto paskelbtą pareiškimą apie jųdviejų išstojimą iš Individualiosios psichologijos draugijos. Posėdis vyko Vienos universiteto Histologijos instituto didžiojoje auditorijoje. Paskutinėse eilėse sėdėjo keletas Freudo sekėjų, piktdžiugiškai stebėjusių spektaklį: dabar Adleriui nutiko taip pat, kaip anksčiau Freudui – juk Adleris kadaise išstojo iš Vienos psichoanalitinio susivienijimo. Tad ir vėl įvyko „skilimas". Žinoma, psichoanalitikų dalyvavimas tik padidino Adlerio jautrumą.

Allersui ir Schwarzui baigus dėstyti savo samprotavimus, ore tvyrojo didžiulė įtampa. Kaip reaguos Adleris? Veltui laukėme. Jis nepasisiūlė kalbėti kaip paprastai. Slinko slogios minutės. Kaip ir Adleris sėdėjau pirmoje eilėje, mudu skyrė viena jo mokinė, irgi priešgyniaujanti jo teorijai; Adleris puikiai žinojo apie tokias mudviejų nuostatas. Galiausiai jis pasisuko į mudu ir pasišaipė: „Na, didvyriai?" Tuo norėdamas pasakyti, kad nereikėtų būti bailiems, turėtume drąsiai apsispręsti ir pasisakyti.

Tad man neliko nieko kito, tik pasisakyti ir visų akivaizdoje išdėstyti, kiek reikia pastangų, kad individualioji psichologija išaugtų iš psichologizmo. Negana to, padariau klaidą, išreikšdamas solidarumą su Schwarzu, priešo – psichoanalitikų – akivaizdoje pavadindamas jį net „mokytoju". Dabar jau nieko negelbėjo tvirtinimai, kad nematau jokio pagrindo išstoti iš Individualiosios psichologijos draugijos, nes individualioji psichologija pati pajėgi išsivaduoti iš psichologizmo. Veltui mėginau tarpininkauti Allersui, Schwarzui ir Adleriui.

Nuo to laiko Adleris neištardavo man nė žodžio ir neatsakydavo sveikinamas, kai vakarais kaip ir anksčiau įžengdavau

į *Café Siller* ir artindavausi prie nuolatinių lankytojų stalo, kur jis sėdėdavo. Negalėjo pakęsti, kad nepalaikiau jo besąlygiškai.

Keletą kartų primygtinai rekomendavo man išstoti iš draugijos, aš kaip ir anksčiau nemačiau tam jokio pagrindo. Galiausiai po poros mėnesių buvau pašalintas iš Individualiosios psichologijos draugijos pagal visas taisykles.

Ši „tremtis" man buvo labai reikšminga. Iki jos ištisus metus leidau individualiosios psichologijos žurnalą *Žmogus kasdienybėje* (*Der Mensch im Alltag*), kuris tokiomis aplinkybėmis anksčiau ar vėliau turėjo nustoti ėjęs. Apskritai praradau savo forumą. Tik nedaugelis individualiosios psichologijos atstovų liko man ištikimi jei ne mokslo, tai bent žmogišku požiūriu. Šiame kontekste su dėkingumu prisimenu anksti išėjusį Erwiną Wexbergą[24], Rudolfą Dreikursą[25] ir *last but not least* Alfredo Adlerio dukrą Alexandrą.

Užtat dabar jau niekas neturėtų man prikaišioti, kad logoterapija tėra *Adlerian psychology at its best*, taigi nesą jokio pagrindo jos laikyti tyrimo kryptimi *sui generis* ir suteikti jai specialų pavadinimą. Į tokius priekaištus dažniausiai atsakau: kas kitas, jei ne pats Adleris, turėjo teisę spręsti, ar logoterapija iš tikrųjų tebėra individualioji psichologija, ar seniai nustojo ja buvusi? O jis primygtinai reikalavo, kad būčiau pašalintas iš Individualiosios psichologijos draugijos. *Roma locuta causa finita**.

[24] Erwin Wexberg (1889 Viena – 1957 Vašingtonas) – psichoterapeutas ir neurologas, darbai abiejose srityse, publikacijos apie individualiąją psichologiją (*Individualpsychologie: eine systematische Darstellung*).

[25] Rudolf Dreikurs (1897 Viena – 1972 Čikaga) – austrų pedagogas ir psichologas, žymus individualiosios psichologijos atstovas; įsteigė Adlerio institutą Čikagoje, Rio de Žaneire ir Tel Avive. Svarbiausi darbai: *Kindern fordern uns heraus* ir *Psychologie im Klassenzimmer*.

* Roma pasakė, reikalas baigtas (lot.). (*Vert. past.*)

Logoterapijos pradmenys

Tuo tarpu pirmosios Freudo biografijos autorius Fritzas Wittelsas[26], Maximilianas Silbermannas ir aš įkūrėme *Akademinę medicininės psichologijos draugiją*, aš buvau išrinktas jos viceprezidentu. Prezidentu iš pradžių buvo Silbermannas, vėliau – Fritzas Redlichas[27] ir Peteris Hofstätteris[28]. Tačiau į draugijos tarybą įėjo Freudas, Schilderis ir visi kiti, turėję rangą ir vardą trečio dešimtmečio Vienoje, psichoterapijos Mekoje. 1926-ais metais šios draugijos būrelyje skaitydamas pranešimą, pirmą kartą akademinėje viešuomenėje kalbėjau apie *logoterapiją*. Alternatyvų apibūdinimą „egzistencinė analizė" vartoju tik nuo 1933-ių metų. Tada jau daugmaž susisteminau savo idėjas.

Antai jau 1929-ais išskyriau tris vertybių grupes arba tris galimybes iki paskutinės akimirkos, iki paskutinio atodūsio išgauti iš gyvenimo prasmę. Būtent galime atlikti *veiksmą*, sukurti *kūrinį*, – arba ką nors *išgyventi, patirti susitikimą ir meilę*. Tačiau net ir susidūrę su nepakeičiamu likimu (nepagydoma liga, neoperuoti-

[26] Fritz Wittels (1880 Viena – 1950 Niujorkas) – neurologas, psichiatras ir psichoanalitikas.

[27] Fritz Redlich (1866 Briunas – 1930 Viena). Redlicho fenomenas (vyzdžio fenomenas epilepsijos ir isterijos atvejais) pavadintas jo vardu. Paskelbė publikacijų visose neurologijos srityse.

[28] Peter Hofstätter (1913 – 1994 Bukstehudė) – šešto dešimtmečio pradžioje grąžino į vokiečių psichologiją eksperimentinius ir empirinius metodus (pvz., Osgoodo poliariškumų profilio metodą).

na karcinoma), galime išgauti iš gyvenimo prasmę, paliudydami žmogiškiausiąją gebą – paversti kančią žmogišku laimėjimu.

Kaip žinia, Wolfgangas Soucekas oficialiai pavadino logoterapiją *trečiąja Vienos psichoterapijos kryptimi*. Galima sakyti, kad logoterapijos kūrėjas savo kailiu patvirtino pagrindinį biogenetinį Haeckelio dėsnį, teigiantį, jog ontogenezė trumpai pakartoja filogenezę: šiaip ar taip, juk aš pats asmeniškai perėjau pirmąsias dvi Vienos psichoterapijos kryptis. Perėjau netgi pagreitintai: kaip sakiau, 1924-ais metais Freudo iniciatyva jo leidinyje *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* pasirodė mano straipsnis. Jau po metų, 1925-ais, paskelbiamas kitas straipsnis, šįsyk Adlerio iniciatyva ir jo žurnale. Taigi galiu tvirtinti prisidėjęs prie psichoterapijos raidos, antra vertus, šen bei ten esu ir užbėgęs už akių. Paminėsiu tik *paradoksaliąją intenciją*, kurią praktikavau jau 1929-ais ir vienoje 1939-ų metų publikacijoje aprašiau kaip tik šiuo pavadinimu. Įžymūs elgesio terapijos žinovai nuolat nurodo, kad paradoksaliąja intencija užbėgau už akių gydymo metodams, orientuotiems į mokymosi teoriją ir atsiradusiems po kelių dešimtmečių, būtent septintajame dešimtmetyje. Be to, jau 1947-ais metais knygoje *Psichoterapija praktikoje* (*Psychotherapie in der Praxis*) detaliai aprašiau potencijos sutrikimų gydymo techniką; aštuntajame dešimtmetyje Mastersas ir Johnson[29] paskelbė ją kaip „naują“ sekso terapiją.

Apie elgesio terapiją apskritai neleisiu pasakyti nieko blogo. Ji padėjo man kebliomis aplinkybėmis kovojant, taip sakant, su psichoanalize ir, žinoma, su psichologistine individualiąja psichologija. Kai šiedvi kryptys tampa priešais ir pešasi, „trečioji (Vienos kryptis) juokiasi“. Visada džiaugiuosi, kai logoterapijai

[29] William Masters (1915–2001), Virginia Johnson (g. 1925) – amerikiečių seksologai.

neprireikia kritikuoti kitų krypčių, kad ir kokia teisinga ir pagrįsta būtų toji kritika.

Šiaip ar taip, Gordonas Allportas[30] knygos *Man's Search for Meaning* (*Žmogus ieško prasmės*) pratarmėje pačią logoterapiją apibūdino kaip „reikšmingiausią psichologinį mūsų dienų judėjimą". Juanas Battista Torello savo ruožtu pavadino ją paskutine išties tikra sistema psichoterapijos istorijoje. Jei tai tiesa, sakyčiau, logoterapijos sistema stovi petys į petį su išties labai susisteminta Szondi[31] likimo analize, – žinoma, darant prielaidą, kad kalbant apie tokius skirtingus lygmenis, kaip Szondi ir mano teorijos, galima stovėti petys į petį. Mano požiūriu, Szondi testas tėra malonus draugijos žaidimas, ir nieko daugiau.

Torello kartą pasakė, kad į psichiatrijos istoriją įeisiu kaip žmogus, kuris ėmėsi gydyti šimtmečio ligos, būtent *beprasmybės jausmo*. Logoterapija iš tikrųjų buvo sukurta itin atsižvelgiant į šį tikslą.

Tačiau klausiamas apie galutines priežastis, pastūmėjusias mane kurti logoterapiją, apie giliausias ištakas, slapčiausią motyvacijos pagrindą, tegaliu nurodyti vienintelį motyvą, paskatinusį ir leidžiantį toliau nenuilstamai darbuotis, būtent gailestį, kurį jaučiu šioje prastoje šakoje – psichoterapijoje – plintančio šiuolaikinio cinizmo aukoms. Sakydamas „šaka", noriu pabrėžti psichoterapijos komercializavimą, o žodžiu „prasta" – nevalyvumą moksliniu požiūriu. Širdį suspaudžia matant priešais sėdintį žmogų, ne tik kenčiantį psichiškai, bet ir sužalotą psichoterapijos. Kova su depersonalizuojančiomis ir dehumanizuojančiomis

[30] Gordon W. Allport (1897 Montesuma – 1967 Kembridžas, Masačiusetsas) – amerikiečių psichologas; darbais, skirtais asmenybės raidai, sukūrė Humanistinės psichologijos pagrindus. Žinomiausias veikalas – *The nature of prejudice* (1954).

[31] Leopold Szondi (1893 Nitra – 1986 Kiusnachtas) – vengrų psichologas ir psichoterapeutas.

tendencijomis, kurias skatina psichoterapijos psichologizmas, raudona gija driekiasi per visus mano darbus.

Mes, logoterapeutai, išvystėme vieną ar kitą techniką. Tokiomis technikomis pripažintos *paradoksalioji intencija* ir kiek mažiau *bendro vardiklio technika*. Pradėjęs kalbą apie bendro vardiklio techniką prisimenu, kad šiandien žymi rašytoja Ilse Aichinger[32], dar būdama medicinos studentė, atėjo pas mane, – atsiuntė ją, regis, Hansas Weigelis. Merginą kamavo dilema, ar toliau rašyti pradėtą romaną – kaip tik jis vėliau ją išgarsino – ir nutraukti medicinos studijas, ar geriau baigti studijuoti. Po ilgėlesnio pokalbio nusprendėme, kad galbūt mažiau keblu nutraukti studijas ir paskui jas pratęsti, nei atidėti romano rašymą. Tad bendras vardiklis buvo toks: kas labiau nukentės, padarius pertrauką, – studijos ar romanas.

O kalbant apie paradoksaliąją intenciją, prisimenu kartą panaudojęs šią techniką kad išvengčiau baudos, mat kaip tik pervažiavau sankryžą degant geltonam šviesoforo signalui. Staiga išnyra policininkas, kurio anksčiau nepastebėjau, aš privažiuoju prie šaligatvio, išlipu ir oriai besiartinantį policininką pasitinku saviplakos srautu: „Jūs teisus! Ir kaip galėjau šitaip pasielgti, šito neįmanoma nei atleisti, nei pateisinti. Daugiau tikrai niekada taip nesielgsiu, tai bus man pamoka, toks elgesys besąlygiškai baustinas.“

Policininkas pradeda kiek įmanydamas mane raminti ir guosti: kiekvienam gali pasitaikyti, jis irgi įsitikinęs, kad daugiau niekada taip nesielgsiu.

Dabar grįžkime prie mano psichiatrijos mokymosi ir klajonių metų. Būtent atsitraukimo nuo Individualiosios psichologijos draugijos.

[32] Ilse Aichinger (1921 Viena) – austrų rašytoja.

Teorija ir praktika: jaunimo konsultacijos

Kai buvau pašalintas iš Individualiosios psichologijos draugijos, mano interesų svorio centras pasislinko nuo teorijos prie praktikos. Pirmiausia Vienoje, paskui šešiuose kituose miestuose pagal Vienos pavyzdį organizavau vadinamuosius jaunimo konsultavimo punktus, kuriuose buvo nemokamai konsultuojami psichologinių keblumų patiriantys jaunuoliai. Visuomeniniais pagrindais juos konsultavo tokie vyrai, kaip Augustas Aichhornas[33], Erwinas Wexbergas ir Rudolfas Dreikursas. Charlotte Bühler[34] irgi paskelbė pasirengusi priimti patarimo ieškančius jaunuolius – savo bute, kaip ir visi kiti konsultantai. 1930-ais metais organizavau specialią akciją brandos atestatų teikimo laikotarpiu, tąsyk pirmą kartą po daugybės metų Vienoje nebuvo užfiksuotos nė vienos mokinių savižudybės. Šiuo darbu susidomėjo užsienio kolegos, sulaukiau jų kvietimų skaityti paskaitų. Nuodugniam pokalbiui Berlyne susitikau su Wilhelmu Reichu[35],

[33] August Aichhorn (1878 Viena – 1949 t. p.) – austrų pedagogas ir psichoanalitikas. Psichoanalitinės pedagogikos pagrindėjas, sukūrė diagnostinius ir terapinius beglobių vaikų ir jaunų nusikaltėlių resocializacijos metodus.

[34] Charlotte Bühler (1893 Berlynas – 1974 Stuttgartas) – vokiečių psichologė. Ketvirtajame dešimtmetyje sutelkė vaikų ir jaunimo psichologijos tyrėjų ratą – Vienos mokyklą; sukūrė raidos ir intelekto testus.

[35] Wilhelm Reich (1897 Dobžanica, Galicija – 1957 Liuisburgas, Pensilvanija) – austrų psichoanalitikas. Mėgino susieti Marxo ir Freudo teorijas, tyrė biologinius ir fiziologinius baimės ir seksualumo aspektus. Padarė didelę įtaką antiautoritariniam septintojo dešimtmečio judėjimui. Svarbūs veikalai: *Die Massenpsychologie des Faschismus* (1933), *Die sexuelle Revolution* (1945), *Charakteranalyse* (1933).

kuris domėjosi jaunimo konsultavimo klausimais; norėdamas pasikalbėti apie mano patirtį su šiame kontekste iškylančiomis seksualinėmis problemomis, jis vėžino mane po Berlyną savo atviru automobiliu ištisą valandą. Prahoje ir Budapešte skaičiau paskaitas ir akademiniu lygiu. Taip Prahoje susipažinau su Otto Pötzliu[36], jis vėliau tapo Wagnerio-Jaureggo įpėdiniu Vienoje ir visą gyvenimą buvo man tėviškas bičiulis.

Greta genialiųjų Freudo ir Adlerio, Pötzlis buvo man genijų genijus – taip pat ir toks išsiblaškęs, kokie dažniausiai būna genijai. Papasakosiu tikrų tikriausią atsitikimą. Kartą Pötzlis atėjo pas mane į polikliniką, nusivedžiau jį į savo kabinetą; pastatęs drabužių kabykloje skėtį, kurį visada nešiodavosi, jis atsisėdo ir aptarė su manimi kažkokį atvejį. Paskui atsisveikino, aš jį išlydėjau. Po valandėlės grįžo, nes buvo pamiršęs skėtį, paėmė jį ir vėl išėjo. Pastebėjau, kad apsirikęs išsinešė mano skėtį ir sušukau pavymui:

– Pone profesoriau, tai mano skėtis!

– Atleiskite, – pasakė jis, grįžo ir paėmė savo skėtį.

Kai išėjo, pastebėjau, kad anaiptol nepadėjo mano skėčio atgal. Vėl pasileidau iš paskos:

– Atleiskite, pone profesoriau, dabar paėmėte abu skėčius.

Darsyk atsiprašęs, jis grįžo trečią kartą, kad galiausiai išsineštų savo skėtį: trečią kartą tai buvo jo ir tik jo skėtis!

Vieną dieną, pakviestas Margarete Roller iš Vokietijos jaunimo socialinės rūpybos skyriaus, skaičiau paskaitą Briune; po paskaitos mudu sėdėjome restorane, staiga ji labai susimąstė suvokusi, kad ištisus dešimtmečius jaunimo socialinės rūpy-

[36] Otto Pötzl (1877 Viena – 1962 t. p.) – psichiatras ir neurologas, pirmasis įvedė psichoanalizės paskaitas vokiečiakalbėse šalyse.

bos srityje darbavosi su mano tėvu, o dabar tą patį daro su sūnumi.

Išties tėvas su ministru Josephu Maria von Bärnreitheriu įkūrė Centrinį vaikų apsaugos ir jaunimo socialinės rūpybos biurą. Jaunystėje negalėjau įsivaizduoti nuobodesnio dalyko. Tą dieną Margarete Roller paskatino suvokti, kad konsultuodamas jaunimą irgi tarnauju jaunimo socialinei rūpybai, tik psichologiniu lygmeniu.

Tądien turėjau kuo skubiau palikti restoraną, kad laiku nuskrisčiau į Vieną – 1930-ais metais! Keturviečiu lėktuvu, kurio vienintelis krovinys buvau aš. Oro uoste turėjau stoti ant svarstyklių, šitaip buvo įvertinta, kokia „našta“ būsiu lėktuvui. Pilotas anais laikais dar sėdėdavo atviroje kabinoje. Šiaip ar taip, šis skrydis, man apskritai pirmasis, tam tikru požiūriu buvo išties nuotykingas. Jis buvo ir būtinas, antraip nebūčiau įstengęs vakare skaityti kassavaitinio kurso liaudies universitete Vienoje – jį reguliariai skaičiau nuo 1927-ųjų. Vis dėlto tai buvo pirmas psichinės higienos kursas, apskritai kada nors skaitytas Vienos liaudies universitete.

Prisimenu vieną su šiais kursais susijusį dalyką: užsimanęs padaryti įspūdį merginai, – vien mano išvaizdos tam tikrai nepakako, – visada griebdavausi mažo triuko; tarkime, per pobūvį susipažįstu su mergina, bemat pripasakoju jai, kad toks Franklis skaito paskaitų kursą liaudies universitete, kad esu entuziastingai nusiteikęs jį išklausyti, įtikinu merginą, kad ir jai vertėtų kokį kartelį paklausyti, galėtume kada nueiti drauge. Paskui vieną vakarą atsisėdame didelėje gimnazijos Cirkusgasėje iškilmių salėje, kurioje dažniausiai vyksta to Franklio paskaitos, jau kiek laiko sutraukiančios daugiausia klausytojų. Apdairiai pasirenku vieną

iš pirmųjų eilių ir atsisėdu prie krašto; nesunku įsivaizduoti, ką patiria mergina, kai jos palydovas staiga palieka ją ir publikos aplodismentų lydimas žengia ant podiumo.

Taip pat reguliariai, kaip ir liaudies universitete, skaičiau paskaitas Socialistinio darbininkų jaunimo organizacijose; šimtai tokių paskaitų, po kurių visada atsakinėdavau į klausimus raštu, padėjo sukaupti patirties lobį, papildžiusį tai, ką įgijau konsultuodamas tūkstančius patarimo ieškančių jaunuolių.

Galbūt visos šios aplinkybės lėmė, kad Pötzlis pirmą ir, regis, vienintelį kartą padarė išimtį sutikdamas, jog Otto Kogereris, vadovavęs jo klinikos psichoterapiniam skyriui, leistų man, dar medicinos studentui, taigi neapsigynusiam disertacijos, visiškai savarankiškai dirbti psichoterapeutu. Dabar stengiausi pamiršti, ko buvau išmokęs iš psichoanalizės ir individualiosios psichologijos. Troškau mokytis iš paciento, stengiausi klausytis jo. Troškau suvokti, kaip pacientui pavyksta pagerinti savo būseną. Pradėjau improvizuoti.

Matyt, įsimindavau, ką man sakydavo kiti, tačiau pamiršdavau, ką pats buvau sakęs. Todėl vis išgirsdavau pacientus pasakojant apie sėkmingą paradoksaliosios intencijos panaudojimą, – žinoma, šitaip šią techniką pavadinau ir ją aprašiau daug vėliau (pirmą kartą 1939-ų metų leidinyje *Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie*). Paskui į klausimą, kaip jiems šovė mintis griebtis tokių triukų neurozei įveikti, pacientai labai nustebę atsakydavo: „Taigi jūs pats man patarėte praeitą kartą.“ Būdavau pamiršęs savo atradimą!

Gydytojo mokymosi metai

Apsigynęs disertaciją, iš pradžių dirbau Pötzlio vadovaujamoje universitetinėje psichiatrijos klinikoje, paskui dvejus metus studijavau neurologiją, ją dėstė Josephas Gerstmannas (Gerstmanno arba *anguliaris* sindromas pavadintas jo vardu). Paskui ketverius metus dirbau psichiatrinėje ligoninėje *Am Steinhof*, vadovavau vadinamajam „moterų savižudžių paviljonui“. Kartą paskaičiavau, kad anuomet kasmet priimdavau ne mažiau 3 000 pacienčių! Jau vien todėl diagnozuodamas dariausi vis įžvalgesnis.

Dirbdamas Šteinhofe išvysčiau teoriją apie antakių sutraukiamojo raumens fenomeną[37] kaip aktyvaus šizofrenijos epizodo simptomą. Nufilmavęs atitinkamus stebėjimus, šią medžiagą pademonstravau Vienos psichiatrijos draugijoje skaitydamas trumpą pranešimą šia tema.

Vis dėlto pirmos dienos (ir ypač naktys) Šteinhofe buvo siaubingos. Kamavo baisūs sapnai apie psichozinius susirgimus. Mano vadovas, vyriausiasis gydytojas Leopoldas Pawlickis[38], žinomo Vienos muzikanto tėvas, pirmą dieną man įkalė,

[37] Antakių sutraukiamojo raumens fenomenas naudojamas diagnozuojant, kai įtariama šizofrenija. Pirmąkart aprašytas V. E. Franklio straipsnyje, pavadintame „Dažnas fenomenas esant šizofrenijai“ (*Ein häufiges Phänomen bei der Schizophrenie*), *Zeitschrift für Neurologie und Psychiatrie*, 1935 (Bd. 152), 161 p.

[38] Leopold Pawlicki (1881 Viena – 1951 t. p.) – ilgametis psichiatrinės klinikos *Baumgartner Höhe* (Steinhofe) vadovas. Norbert Pawlicki (1923 Viena – 1990 t. p.) – jo sūnus, pianistas ir kompozitorius.

kad nevalia akiniuotam eiti į kambarį, kuriame per dieną būna psichoze sergančios mano paviljono moterys: galiu gauti smūgį į veidą, o jei akiniai sudužtų ir stiklo nuoskila patektų į akį, pats būčiau kaltas dėl neatsargumo, taigi nieko negaučiau iš draudimo įstaigos. Paklausiaũ jo patarimo ir, be akinių nekaip matydamas, jau pačią pirmą dieną gavau smūgį kumščiu. Paskui akinių nenusiimdavau, tad, būdavo, iš karto pamatau figūrą, atsiskiriančią nuo fono, mėginančią prasiskinti kelią link manęs, tačiau galiausiai to kelio atsižadančią, mat akiniuotas ją laiku pastebėdavau ir paspukdavau.

Visus ketverius metus Šteinhofe stenografavau kiekvieną komišką pacienčių pasakymą. Ketinau net išleisti knygą pavadinimu *...ir bepročiai sako tiesą*, – juk yra posakis, kad vaikai ir bepročiai kalba tiesą. Kai kurie iš tų pasakymų pateko į mano knygas, kaip antai, senos moteriškės atsakymas į tipišką, standartinį klausimą, atliekant visiškai trumpą intelekto testą: kuo skiriasi vaikas ir nykštukas? Moteriškė atsakė: „O Dieve, pone daktare, juk vaikas yra vaikas, o nykštukas dirba kalnų kasykloje.“ Mielai pateikiu ir pacienčių atsakymus į klausimą, ar jos jau turėjusios lytinių santykių; tokius atsakymus skubiai stenografuodavau, nes pasitaikydavo labai juokingų. Viena moteris atsakė: „Ne.“ Toliau nedaviau jai ramybės: „Niekada?“ Pasigirdo atsakymas: „Na, taip, vaikystėje...“ Štai dar vienas atsakymas į klausimą apie lytinius santykius: „O Dieve, pone gydytojau, nebent mane išprievartautų, bet aš juk niekur neinu.“

Galbūt reikėtų paminėti, kad šitokiu knygos pavadinimu norėjau pabrėžti, jog logoterapijos pagrindą sudaranti teorija, kovodama prieš psichologizmą psichoterapijoje, remiasi kaip tik šia aplinkybe: liguistumas nebūtinai reiškia klaidingumą.

Pastaruoju metu šią teoriją esu linkęs vadinti *logoteorija*. Taigi logoterapija kovoja su patologizmu. Minėtos neparašytos knygos pavadinimą galima nusakyti ir kitaip, pirmoje savo knygoje ir nusakiau jį kitais žodžiais: dukart du yra keturi, net jei tai tvirtina paranojikas!

1937-ais metais pradėjau privačią neurologo ir psichiatro praktiką. Dabar man į galvą ateina toks epizodas: privačios praktikos pradžioje vienas pacientas kėlė šiokių tokių keblumų. Pacientus priiminėjau namie, Černingasėje, 4 aukšte. Tėvai, brolis ir sesuo kaip tik atostogavo, todėl buvau vienas. Priešais mane ketvirto aukšto bute atvertais langais su išties žema palange sėdėjo šizofrenikas – jaunas, aukštas, atletiškai sudėtas vyras. Staiga jį ištiko pykčio priepuolis, vaikinas pradėjo plūstis, šlykščiai koneveikti mane, galiausiai ketino išmesti per langą į kiemą. Jėga tikrai nebūčiau jam prilygęs. Neprašiau pasigailėti gyvybės, apskritai nieko nemaldavau, tik apsimečiau labai įsižeidęs: „Žinote, – pasakiau, – dabar mane iš tikrųjų užgavote: iš visų jėgų stengiuosi jums padėti, o kokia padėka? Jūs nutraukiate draugystę. Šito iš jūsų nesitikėjau. Dabar tikrai mane užgavote.“

Pacientas paleido mane, paskui įkalbinėjamas sutiko apsaugos nuo „priešų“ ieškoti klinikoje. Pasakiau, kad ten – ir tik ten – jis bus priešams nepasiekiamas. Vaikinas leido palydėti jį iki taksi stotelės, pakeliui dar įtikinau, kad būtų tiesiog juokinga jam mokėti už priešų niekšybes. Pasiūliau važiuoti taksi ne tiesiai į kliniką, o į policijos komisariatą. Policija turinti nuvežti jį į kliniką sanitariniu automobiliu už Vienos bendruomenės lėšas, paskui jis automatiškai būsiąs gydomas valstybės lėšomis, taigi nemokamai.

„Anšliusas“

Man nebuvo lemta ilgėliau netrukdomam užsiimti privačia neurologo ir psichiatro praktika. Praėjus vos keliems mėnesiams nuo jos pradžios, 1938-ų metų kovą, į Austriją įžygiavo Hitlerio daliniai. Tą politinių įvykių kupiną vakarą, nieko nenutuokdamas, pavadavau kolegą, skaičiau paskaitą, kuriai jis buvo parinkęs pavadinimą „Nervingumas, kaip epochos reiškinys“. Staiga kažkas atplėšė duris, už jų stovėjo esesininkas su visa mundiruote. Svarsčiau: argi tai įmanoma valdant Schuschniggui[39]? Buvo akivaizdu, kad esesininkas nori sutrukdyti, ketina priversti mane nutraukti paskaitą.

Pagalvojau: „*Visko* gali būti. Dabar kalbėk taip, kad jis pamirštų, ką iš tikrųjų ketino daryti! Prikaustyk jo dėmesį!“ Žiūrėjau jam į akis ir kalbėjau kalbėjau. Esesininkas stovėjo prie durų kaip įbestas pusvalandį, kol baigiau paskaitą. Tai buvo didžiausias retorikos šedevras mano gyvenime!

Nuskubėjau namo, Praterio gatvę užplūdo dainuojantys, džiūgaujantys, rėkaujantys demonstrantai. Namie pamačiau verkiančią mamą, Schuschniggas per radiją ką tik atsisveikino su tauta, dabar radijas grojo neapsakomai liūdną melodiją.

[39] Kurt Schuschnigg (1897 Riva, Gardazė – 1977 Mutersas prie Insbruko) – austrų politikas ir teisininkas. Nacių spaudžiamas, 1938-ais turėjo atsistatydinti iš Austrijos Federacijos kanclerio pareigų.

Tačiau kalbant oratorinių sugebėjimų tema, į galvą ateina dar šis tas: po daugybės metų, jau būdamas neurologinės poliklinikos vyriausiasis gydytojas, surengiau priėmimą bendradarbiams. Žmona nugirdė vieną gydytoją tik tam, kad išgautų, kaip bendradarbiai mane pravardžiuoja. Galiausiai jis išplepėjo. Bendradarbiai vadino mane „nervų Goebbelsu“. Mudviem su žmona tokia pravardė atrodė visai nebloga. Dievaž, kiekvienam gyvūnui duotas ginklas – nagai, ragai, dygliai, nuodai, dar kas nors, – kuriuo jis gali gintis, o aš turiu retorinių sugebėjimų. Kol baigiamasis žodis priklauso man, su manimi geriau nesusiremti. Atakuojantiems mane diskusijų dalyviams būna menki juokai. Besijuokiantieji – būtent publika – palaiko mane.

Įžygiavus Hitlerio daliniams, viskas tapo tarsi užkeikta. Niekaip negavau jokios vizos. Galiausiai sulaukiau pasiūlymo vadovauti Rotšildo ligoninės neurologiniam skyriui. Sutikau. Šiaip ar taip, tos pareigos užtikrino man, o kartu ir mano seniems tėvams tam tikrą apsaugą, saugojo nuo išvežimo į koncentracijos stovyklą.

Rotšildo ligoninėje iš bėdos galėjau dirbti ir mokslinį darbą: anuomet kas dieną į ligoninę būdavo atvežama iki dešimties savižudžių. Tokios katastrofiškos buvo Vienos gyventojų žydų nuotaikos! Kai vidaus ligų gydytojai – pirmiausia profesorius Donathas – atsisakydavo paciento kaip beviltiško, suleisdavau jam įvairių stimuliantų, iš pradžių į veną, o jei tai negelbėdavo, į povoratinklines cisternas. Karo metais Šveicarijoje, leidinyje *Ars Medici*, pasirodė atitinkama mano publikacija, kurią sankcionavo nacionalsocialistinių Gydytojų rūmų referentas žydų klausimams.

Gaivindamas pacientus, išvysčiau tam tikrą subokcipitalinę smegenų punkcijos techniką, leidusią išvengti tipinio

grėsmių šaltinio, į kurį tik aš atkreipiau dėmesį. Galiausiai, kai negelbėdavo net injekcija į povoratinklinę cisterną, trepanuodavau kaukolę[40], tada galėdavau suleisti vaistus į šoninį skilvelį ir subokcipitaline punkcija atlikti ketvirtojo skilvelio drenažą, kad medikamentai kaip įmanoma greičiau pasiektų *aquaeductus sylvii* ir galėtų sparčiau veikti netoliese esančius gyvybiškai svarbius centrus. Pacientai, iš pradžių nerodę jokių kvėpavimo ir pulso požymių, po to dar išgyvendavo iki dviejų parų; *in tabula* jiems prasidėdavo hiperventiliacija.

Svarbu pridurti, kad šių nepaprastų smegenų operacijų galėjau mokytis tik iš knygų, ypač iš Dandy[41] medicinos vadovėlio, – vyriausiasis gydytojas Reichas, Rotšildo ligoninės chirurgas, atsisakė atlikti bent vieną tokią operaciją. Profesorius Schönbaueris apskritai neleido man net stebėti jo paties ar bendradarbių atliekamų chirurginių smegenų intervencijų.

Taip įsijaučiau į smegenų chirurgiją, kad sapnuodavau smegenų operacijas. Operacinės tarnautojas Rotšildo ligoninėje, anksčiau daug metų dirbęs su Schönbaueriu, negalėjo patikėti, kai pasakiau niekada anksčiau neoperavęs.

Mano asistentė ponia dr. Rappaport protestavo, kad imuosi gelbėti nusižudyti mėginusius žmones. Paskui atėjo diena, kai pati ponia Rappaport gavo įsakymą atvykti į deportacijos punktą. Mėgino nusižudyti, atsidūrė mano skyriuje ir buvo sugrąžinta gyventi – vėliau deportuota.

Gerbiu žmogaus pasiryžimą nutraukti savo gyvenimą. Tačiau norėčiau, kad būtų gerbiamas ir mano principas: gelbėti tol,

[40] Trepanacija – chirurginė kaukolės arba kaulo ertmės atvėrimo operacija.
[41] Walter Edward Dandy (1886–1946) – amerikietis smegenų chirurgas, moderniosios smegenų chirurgijos pagrindėjo Harvey'aus Williamso Cushingo (1869–1939) bendradarbis, parašė pavyzdinį smegenų chirurgijos vadovėlį.

kol galiu. Šio principo išsižadėjau tik vieną kartą. Pagyvenusių sutuoktinių pora mėgino nusižudyti ir buvo atvežta į Rotšildo ligoninę. Moteris mirė. Vyras merdėjo. Vėl išgirdau klausimą, ar nenorėčiau ir dabar pamėginti gelbėti. Neįstengiau įveikti savęs. Svarsčiau, ar tikrai pajėgčiau imtis atsakomybės grąžinti šį žmogų į gyvenimą vien tam, kad jis galėtų nueiti į žmonos laidotuves...

Žinoma, tą patį galiu pasakyti ir apie žmones, kurie žino nepagydomai sergą ir neilgai gyvensią, bet labai kentėsią. Savaime suprantama, ši kančia yra šansas, kraštutinė galimybė save realizuoti. Pasitelkus ypatingą rūpestingumą, galima ir reikia parodyti šią fundamentalią galimybę. Tačiau reikalauti tokios herojiškos savirealizacijos ribinėmis aplinkybėmis galima iš vienintelio žmogaus – savęs paties. Šis reikalavimas toks pat problemiškas, kaip ir šnekos, kad kokiam nors žmogui reikėjo verčiau rinktis koncentracijos stovyklą, o ne nusilenkti naciams. Galbūt tai tiesa, tačiau šią tiesą išsakyti galėtų tik žmogus, patvirtinęs ją asmeniniu pavyzdžiu, o ne saugiai gyvenęs užsienyje. Labai paprasta teisti kitus.

Žinoma, valdant Hitleriui tragiška žydijos padėtis tarp Vienos medikų turėjo ir tragikomiškų aspektų. Daugybė gydytojų žydų buvo atleisti, išvaryti iš greitosios medicinos pagalbos, juos pakeitė jauni, dažnai nepatyrę nacių gydytojai. Tik tuo galima paaiškinti, kodėl vieną dieną jaunas greitosios pagalbos gydytojas Rotšildo ligoninėje atsidūrusią pacientę paskelbė mirusia. Ji pateko į prozektoriumą, ten netrukus ne tik atgavo sąmonę, bet ir pradėjo siautėti – ir dar taip, kad ją reikėjo paguldyti į lovą su pinučiais vidaus ligų skyriuje. Turbūt nedažnai pacientė iš prozektoriumo perkeliama į vidaus ligų skyrių!

Kiek komiškos aplinkybės susiklostė, kai jauną pacientą, sunkų epileptiką, medikamentais išvadavau nuo priepuolių. Mainais jis įgijo vadinamąjį ekvivalentą, įsiūčio priepuolius. Ištiktas tokio priepuolio, kartą jis atsistojo vidury Rotenšterngasės Leopoldštate, antrajame Vienos rajone, kuriame anuomet dar gyveno daugybė žydų, ir pradėjo viešai plūsti Hitlerį. Išsyk nutraukiau gydymą medikamentais, todėl netrukus jis vėl atkrito – sulaukė epilepsijos priepuolio, – tačiau buvo apsaugotas nuo gyvybei pavojingo priepuolių ekvivalento – Hitlerio plūdimo.

Pasipriešinimas eutanazijai

Pötzlis, toli gražu ne antisemitas, tačiau kaip kandidatas į nacionalsocialistų partiją lakstęs su partijos ženkleliu, parodė didžiulę pilietinę drąsą, liko man ištikimas ir kiek įmanydamas padėjo man ir mano pacientams žydams – anuomet tik jie ir turėjo teisę kreiptis į mane. Jis ne tik ateidavo į žydų skyrių, kuriame dirbau, kad suorganizuotų pacientų su smegenų augliais perkėlimą į universiteto chirurgijos kliniką. Nuveikėme kur kas daugiau – sabotavome nacionalsocialistų valdžios organizuotą psichikos ligonių eutanaziją.

Žydų senelių namuose aptikau keletą lovų su pinučiais. Gestapas griežtai kontroliavo, kad būtų laikomasi įstatų, draudžiančių priimti psichikos ligonius į senelių namus. Šią sąlygą apėjau, apsaugodamas senelių namų vadovybę, tačiau pats kišau galvą į kilpą: išduodamas gydytojo pažymą, šizofreniją „paversdavau“ afazija, taigi „organiniu smegenų susirgimu“, melancholiją – karštinės kliedesiu, taigi „iš tikrųjų ne psichoze“. Esant poreikiui, senelių namų lovoje su pinučiais atsidūrusį šizofreniką buvo galima gydyti kardiazolio šokais[42] ir atvirame skyriuje, o melancholišką fazę išgyvenantį pacientą – apsaugoti nuo savižudybės rizikos.

[42] Kardiazolio šokai – L. Medunos pasiūlytas šizofrenijos gydymo būdas, dirbtinis epilepsijos priepuolio sukėlimas.

Matyt, Pötzlis kažką užuodė. Staiga kaskart, priėmusi pacientą žydą, Pötzlio klinika pradėjo teikti informaciją senelių namams: „Turime žydą pacientą – ar paimsite?“ Ji apdairiai ir stropiai vengė bent žodeliu užsiminti apie psichozės diagnozę. Reikėjo neužbėgti už akių mano diagnostiniams fokusams. Jei jau kas nors ėmėsi sabotuoti eutanaziją, sabotažui niekas neturėjo trukdyti. Šitaip nacionalsocialistų giminaičiai tapo eutanazijos aukomis, o daug pacientų žydų galėjo jos išvengti. Be Pötzlio paramos tai būtų buvę neįmanoma.

Prisimenu, vieną dieną kartu su religinės bendruomenės socialinės rūpybos skyriaus tarnautoja buvau nusiųstas į Purkersdorfo apylinkes, kad paimčiau vyrą ir moterį, anksčiau privačiai apgyvendintus pas buvusių slaugytojų porą, tačiau dabar jau negalėjusius ten likti. Atgal mudu grįžome vienu taksi, kitais dviem priekyje važiavo pacientai. Pasiekus Hycingą staiga pamačiau, kad vienas taksi toliau važiuoja ta pačia kryptimi, kaip ir mes, taigi į senelių namus, o kitas suka kairėn.

– Kaipgi taip? – paklausiau tarnautoją.

– Tiesa, – atsiliepė ji, – pamiršau jums pasakyti. Ši pacientė ne žydų tikybos, ji kadaise pasikrikštijo, o į senelių namus leidžiama priimti tik žydų tikybos žmones. Deja, ją reikia vežti į Šteinhofą.

Kokia takoskyra! Tiesiai – į gyvybę gelbstinčius senelių namus, kairėn – per Šteinhofą į dujų kamerą! Ar galėjo kas nors įsivaizduoti tokią padėtį anuomet, kai vargšė moteris, dievaižin, dėl kokių priežasčių nusprendė atsisakyti žydų tikėjimo. Mane nukrėtė šiurpas matant, kaip menkiausias mažmožis gali tapti mirties nuosprendžiu.

IŠVAŽIAVIMO VIZA

Turėjau ištisus metus laukti vizos, kad galėčiau vykti į JAV. Pagaliau, prieš pat Jungtinėms Amerikos Valstijoms įsitraukiant į karo veiksmus, gavau raštišką kvietimą atvykti į JAV konsulatą ir užsisakyti vizą. Sunerimau: ar galiu palikti tėvus vienus? Juk žinojau, koks likimas jų laukia, – deportacija į koncentracijos stovyklą. Pasakyti jiems *adieu*, tiesiog palikti tokio likimo valiai? Juk viza būtų galiojusi tik man!

Dvejodamas išeinu iš namų, kiek pasivaikščioju svarstydamas: ;„Argi tai ne tipiška situacija, kai reikia dangaus ženklo?“ Grįžtu namo, mano žvilgsnį patraukia nedidelis marmuro gabalas ant stalo.

– Kas čia? – klausiu tėvo.

– Čia? A, šiandien radau sudegintos sinagogos griuvėsiuose. Marmuro gabalas, nuskilęs nuo Dievo įsakymų plokštės. Jei įdomu, galiu pasakyti, kuriam iš dešimties Dievo įsakymų priklauso čia iškalta hebrajiška raidė. Šia raide prasideda vienintelis įsakymas.

– Kuris? – toliau kamantinėju tėvą.

– Gerbk savo tėvą ir motiną, kad ilgai gyventumei krašte... – atsako tėvas.

Taip pasilikau „krašte“ – su tėvais, praleidau vizos užsakymo terminą. Tokia istorija apie nediduką marmuro gabalą.

Galbūt giliai širdyje jau seniai buvau nusprendęs pasilikti ir orakulo žinia iš tikrųjų tebuvo sąžinės balso aidas. Kitaip tariant, savotiškas projekcinis testas. Galbūt kitas žmogus mano vietoje būtų pamatęs tik marmuro gabalą, $CaCO_3$ (kalcio karbonatą), – tačiau argi ir tada tai nebūtų projekcinis testas, tegul ir tik šio žmogaus egzistencinio vakuumo projekcija?..

Šioje vietoje dar norėčiau pridurti, kaip netrukus panaudojau psichoterapinę techniką, – galbūt vien dėl jos mano ir tėvų deportacija buvo atidėta metams. Vieną rytą mane pažadino telefono skambutis iš gestapo, Slaptosios valstybės policijos. Nustatytą valandą turėjau atvykti į štabą. Paklausiau:

– Ar pasiimti baltinių pamainą?

– Žinoma, – toks atsakymas reiškė, kad namo nebegrįšiu, būsiu išsiųstas į koncentracijos stovyklą. Nuėjau į štabą, ten mane tardė esesininkas. Jį domino vienas ponas, kuris šnipinėjo, o paskui pabėgo užsienin. Atsakiau, kad pavardę esu girdėjęs, bet jokių ryšių su juo neturėjau. Galiausiai esesininkas paklausė:

– Juk jūs psichoterapeutas? Kaip gydoma agorafobija?

Paaiškinau. Vėl klausimas:

– Žinote, mano draugą kamuoja agorafobija. Ką jam pasakyti?

Atsakiau:

– Pasakykite, kad kaskart, apėmus baimei, jis tartų sau: bijau nualpti gatvėje? Puiku, kaip tik to noriu: bemat nualpsiu, tuoj pat subėgs žmonės, negana to, mane ištiks smūgis – insultas ir infarktas – ir taip toliau, ir taip toliau.

Žodžiu, pateikiau instrukciją, kaip „draugui" reikėtų taikyti paradoksaliosios intencijos techniką. Žinoma, seniai atspėjau, kad jis kalbėjo apie save.

Veikiausiai ši (netiesioginė) logoterapija buvo veiksminga. Niekaip kitaip negaliu paaiškinti tos aplinkybės, kad paskui dar ištisus metus mano tėvai ir aš galėjome likti Vienoje, nebuvome išsiųsti į koncentracijos stovyklą.

TILLY

Likęs Vienoje, turėjau progą ligoninėje susipažinti su Tilly Grosser, vėliau tapusia mano pirmąja žmona. Ji buvo medicinos seselė profesoriaus Donatho skyriuje. Tilly netrukus patraukė mano dėmesį, nes, kaip anuomet maniau, buvo panaši į ispanę šokėją. Tačiau iš tikrųjų suartėjome todėl, kad ji panoro, jog ją įsimylėčiau, ketindama atkeršyti už savo geriausią draugę, su kuria buvau pradėjęs megzti romaną, bet paskui persigalvojau. Bemat atspėjau motyvą ir tiesiai išrėžiau. Tai akivaizdžiai padarė įspūdį.

Vis dėlto reikėtų pasakyti, kad abipusį mudviejų ryšį lėmė anaiptol ne šios aplinkybės – vedžiau ją ne todėl, kad buvo tokia graži, ji ištekėjo už manęs ne todėl, kad buvau „toks protingas“, – tuo, kad *ne šie* dalykai buvo santuokos motyvas, mudu labai didžiavomės.

Žinoma, Tilly grožis padarė įspūdį, tačiau imponavo jos esybė; gal – prigimtinis protas, takto jausmas? Norėčiau pateikti pavyzdį: vieną naktį turėjo baigtis Tilly motinos apsauga nuo deportacijos, – šią apsaugą jai teikė dukters, ligoninės seselės, pareigos. Tokia apsauga giminaičiams buvo atšaukta. Prieš pat vidurnaktį, baigiantis terminui, nuaidi skambutis; mudu su Tilly kaip tik esame pas jos motiną. Nė vienas nesiryžtam atidaryti – spėjam, kad laukia šaukimas deportacijai. Galiausiai atrakinam

duris – kas stovi už jų? Religinės bendruomenės pasiuntinys, reikalaujantis, kad kitą rytą uošvė, kaip naujai paskirta padėjėja, pradėtų tarnybą iškraustant baldus iš ką tik deportuotų žydų butų. Jis įteikia ir atitinkamą pažymėjimą, automatiškai užtikrinantį tolesnę apsaugą nuo deportacijos.

Pasiuntinys išeina, vėl sėdime trise, vis susižvalgydami spindinčiomis akimis; pirmoji prabyla Tilly – ir ką ji pasako: „Na, argi Dievas ne visur?“ Gražiausia teologija ir trumpiausia *summa theologiae*, pasak Akviniečio, kokią kada nors esu girdėjęs!

Kas paskatino mane vesti Tilly? Vieną dieną ji ruošė pietus mano (mano tėvų) namuose Černingasėje, kai suskambo telefonas. Išgirdau skubų kvietimą į Rotšildo ligoninę: ką tik atvežtas migdomaisiais apsinuodijęs pacientas, vidaus ligų specialistai jo atsisakė kaip beviltiško, – ar nenorėčiau išmėginti savųjų smegenų chirurgijos triukų? Nelaukiau net kavos, įsimečiau į burną kelias kavos pupeles ir jas kramtydamas nuskubėjau į taksi stovėjimo aikštelę.

Grįžtu po dviejų valandų – bendri pietūs žlugo. Žinoma, maniau, kad kiti jau papietavę, tėvai iš tikrųjų buvo pavalgę. Tilly laukė ir pasitiko ne tokiais žodžiais: „Pagaliau grįžai, laukiau, kad kartu papietautume.“ Ne, ji paklausė: „Kaip sekėsi operacija, kaip jaučiasi pacientas?“ Tą pačią akimirką nusprendžiau, kad ši mergina bus mano žmona, – ne todėl, kad ji man buvo tas ar anas, tiesiog todėl, kad ji buvo ji.

Jau koncentracijos stovykloje, regis, per dvidešimt trečiąjį Tilly gimtadienį, padovanojau jai kažkokį vargais negalais prasimanytą mažmožį ir parašiau: „Tavo šventės dieną linkiu sau, kad liktum ištikima sau.“ Taigi dvigubas paradoksas: jos gimimo dieną palinkėjau pats sau, kad ji būtų ištikima ne man, o sau.

Mudu ir dar viena pora buvome paskutiniai Vienos gyventojai žydai, kuriems nacionalsocialistinė valdžia leido susituokti. Paskui žydų civilinės metrikacijos biuras buvo tiesiog panaikintas. Antroji pora – dr. Edelmannas, mano vidurinės mokyklos profesorius, bemaž prieš du dešimtmečius jau dalyvavęs mano gyvenime, ir jo sužadėtinė.

Paskui žydams, net ir oficialiai susituokusiems, buvo uždrausta turėti vaikų – ne oficialiai, bet *de facto*. Tiesiog buvo išsiuntinėta instrukcija, kad nuo šiol kiekviena žydė, kuriai nustatytas nėštumas, turi būti nedelsiant siunčiama į koncentracijos stovyklą. O Gydytojų rūmai gavo nurodymą netaikyti žydėms įstatymų, draudžiančių nutraukti nėštumą. Tilly buvo priversta paaukoti mūsų negimusį kūdikį. Mano knyga *Nebylus šauksmas alkstant prasmės* (*The Unheard Cry for Meaning*) skirta jam.

Susituokę religinėje bendruomenėje po *chupa*, vadinamuoju dangumi, kaip žydai neturėjome teisės važiuoti taksi pas fotografą, būtiną tokią dieną, tad ėjome pėsčiomis – Tilly su baltu nuotakos šydu. Paskui žingsniavome namo, tiesa, dar stabtelėjome prie netoliese esančio knygyno, kurio vitrinoje pastebėjau knygą pavadinimu *Norime tuoktis*. Ilgai dvejoję ryžomės įeiti, Tilly vis dar su nuotakos šydu, abu su geltonomis žvaigždėmis. Negalėjau atsisakyti malonumo ir paraginau ją pareikalauti knygos. Norėjau paskatinti Tilly pasitikėti savimi, taigi ji stovėjo ten su baltu nuotakos šydu ir geltona žydų žvaigžde ant krūtinės ir klausiama pardavėjo, ko norėtų, nuraudusi atsakė: „Norime tuoktis."

Mūsų vestuvinė nuotrauka pasitarnavo man ir po karo. Buvau pirmas austras, kuriam okupacinė valdžia po Antrojo pasaulinio karo leido išvažiuoti į užsienį skaityti pranešimo kongre-

se. Kongresas vyko Ciuriche. Dar ir pasienyje nebuvo aišku, ar gausiu vizą. Šveicariškų pinigų neturėjau, todėl iš stoties mane turėjo paimti namų, kuriuose ketinau apsistoti, šeimininkai. Tai buvo šeima, priglaudusi emigracijos Šveicarijoje metais Gustavą, mano pirmos žmonos brolį. Iš Insbruko pasiunčiau telegramą į Ciurichą, pranešdamas, kad atpažinimo ženklas – palto kilpon įkištas koncentracijos stovyklos kalinių draugijos ženklelis, raudonas trikampis viršūne žemyn.

Ciuricho stotyje *Enge* ilgai, bet veltui laukiau, kol kas nors mane sutiks. Niekas nepriėjo. Netrukus stoties peronas ištuštėjo. Galiausiai iš miglos išniro damos figūra, lėtai, neryžtingai ji artinosi su nuotrauka rankoje, pakaitomis žiūrėdama į ją ir į mane.

– Ar jūs – ponas daktaras Franklis? – paklausė. Tada pamačiau, kad, laimė, dama pasiėmė vestuvinę nuotrauką, kurioje buvau aš ir Tilly vestuvių suknele. Jei ne ta nuotrauka, niekaip nebūtų supratusi, kad aš tai aš.

Stotyje buvo begalė žmonių su palto kilpon įkištu raudonu trikampiu viršūne žemyn, tad ji niekaip neįstengė išsiaiškinti, kuris iš jų – dr. Franklis. Paaiškėjo, kad tą vakarą prasidėjo vadinamoji „žiemos pagalba“, labdaros rinkimo akcija, ir kiekvienas, įmetęs monetą į jam ištiestą skardinę, gaudavo mokėjimo patvirtinimą, raudoną trikampį viršūne žemyn. *Akcijos* trikampis buvo didesnis už manišką, taigi labiau krito į akis.

Koncentracijos stovykla

Grįžkime prie mūsų vestuvių. Praėjus devyniems mėnesiams atsidūrėme Terezienštato stovykloje. Po dvejų metų Tilly, kuri dirbo karo pramonei svarbiame žėručio apdirbimo fabrike, galiojo apsauga nuo deportacijos. O aš gavau šaukimą vykti „į Rytus“, į Aušvicą. Pažinojau Tilly, supratau, jog ji dės visas pastangas, kad galėtų vykti su manimi, todėl įsakmiai, primygtinai uždraudžiau jai siūlytis savanoriškai važiuoti drauge. Toks žingsnis buvo ir pavojingas, nes jį nesunku interpretuoti kaip mėginimą sabotuoti karinę gamybą. Vis dėlto slapta nuo manęs Tilly savanoriškai pasisiūlė vykti drauge ir dėl nesuvokiamų priežasčių gavo sutikimą.

Važiuojant ji išties buvo savimi. Iš pradžių sureagavo trumpa panika, sušnibždėjo man: „Pamatysi, važiuojame į Aušvicą“, – tada dar niekas negalėjo to numanyti, – paskui staiga pradėjo rūšiuoti perpildytame vagone suverstą bagažą arba skatinti kitus jai talkininkauti. Ir pasidarė visiškai rami.

Ji atrodė linksma, kai Aušvice paskutines minutes stovėjome greta. Prieš pat mus išskiriant, sušnibždėjo sutrypusi laikrodį (kiek pamenu, žadintuvą), kad jis neatitektų esesininkams, – ir akivaizdžiai mėgavosi šiuo varganu triumfu. Paskui, atskiriant vyrus ir moteris, ištariau įsakmiai, kad ji iš tikrųjų suprastų, ką noriu pasakyti: „Tilly, turi bet kokia kaina išgyventi, – supranti, bet kokia kaina!“

Nenorėjau, kad ją slėgtų atodaira į mane, pasitaikius galimybei išsigelbėti seksualinio nuolaidumo kaina. Nenorėjau būti kaltas dėl jos varžymosi, galinčio reikšti mirtį, todėl išsakiau tarsi apriorinį nuodėmių atleidimą.

Netrukus po to, kai buvo išlaisvinta Tiurkheimo koncentracijos stovykla Bavarijoje, eidamas per lauką, sutikau kitą ką tik išlaisvintą gastarbeiterį, – kalbėdamas jis žaidė su kažkokiu mažu daikteliu.

– Kas čia? – paklausiau.

Jis atgniaužė delną, pamačiau mažą aukso gaublį su mėlynos emalės vandenynais, aukso lanku aplink ekvatorių, o ant lanko užrašą: „Visas pasaulis sukasi apie meilę." Tai buvo pakabutis – *tas* pakabutis? Tokį patį pakabutį padovanojau Tilly jos gimimo dieną, pirmąją, mudviejų išgyventą drauge. Ar šis pakabutis nebuvo tiesiog tas pats? Labai tikėtina, nes pirkdamas jį sužinojau, kad tokių pakabučių Vienoje tebuvo du. Greta Tiurkheimo, Bad Vėrishofene, tomis dienomis buvo likviduotas sandėlys, kuriame SS laikė milžiniškus papuošalų krovinius, – jie tegalėjo būti iš Aušvico. Perpirkau papuošalą iš to vyro. Pakabutis buvo šiek tiek įlenktas, tačiau visas pasaulis kaip ir anksčiau sukosi apie meilę...

Ir paskutinis kadras šia tema: 1945-ų metų rugpjūtį, pirmąjį mano rytą Vienoje, sužinojau, kad Tilly mirė Bergen-Belsene. Jau anglų daliniams išvadavus stovyklą. Jie aptiko ten 17 000 lavonų, per pirmąsias šešias savaites prie tų lavonų prisidėjo dar 17 000. Tarp pastarųjų buvo ir Tilly lavonas. Sužinojau ir tai, kad naktimis čigonai virdavo katiluose ant ugnies lavonų gabalus, dažniausiai kepenis. Ištisas savaites mane persekiojo įkyrusis vaizdinys: čigonai valgo Tilly kepenis...

Deportacija

Grįžkime į mano deportacijos laikus. Įvykiai darėsi vis grėsmingesni, kas dieną su tėvais turėjau būti pasiruošęs deportacijai, tad sėdau ir užrašiau pirmąją *Sielogydos* redakciją. Bent jau ši logoterapijos kvintesencija turėjo pergyventi mane.

Paskui su rankraščiu, įsiūtu į palto pamušalą, atsidūriau Aušvice. Žinoma, rankraštį praradau. (Tiesa, po karo atsirado viena pirmos redakcijos kopija. Tačiau tada jau buvau užbaigęs antrąją redakciją; savaime suprantama, kad daugybė papildymų, kuriuos pridūriau dar iki Aušvico koncentracijos stovyklos, pradingo.) Aušvice iš karto turėjau atiduoti viską – drabužius, paskutinę dar likusią mantą, taip pat ir alpinistų draugijos „Dunojaus kraštas" ženkliuką, patvirtinantį mano, kaip alpinistų vedlio, kompetenciją, – juo labiausiai didžiavausi.

Apie Aušvicą esu kalbėjęs. Tikrosios koncentracijos stovyklos, palyginti su „pavyzdiniu getu" Terezienštate, nuojautą įgijau vadinamojoje „Mažojoje tvirtovėje" – tai buvo koncentracijos stovykla Terezienštato geto pakraštyje. Vienas valkata, banditas iš Vienos, – apie jį dar kalbėsiu – partempė mane, padirbėjusį ten kelias valandas ir užsidirbusį trisdešimt vieną įvairaus dydžio žaizdą, atgal į baraką. Tilly, pamačiusi mane Terezienštato gatvėje, prišoko šaukdama: „Vardan Dievo, ką jie tau padarė?"

Paskui barake ji, profesionali seselė, sutvarstė mane ir slaugė. Vakarop tiek atsigavau, kad ji panoro mane prablaškyti ir nusivedė į kitose kareivinėse vykusį pusiau nelegalų renginį; ten garsūs Prahos džiazo muzikantai, irgi kaliniai, grojo kūrinį, netrukus tapsiantį neoficialiu Terezienštato žydų „nacionaliniu himnu“, būtent „Man tu graži“*.

Šis kontrastas – neapsakoma kankynė priešpiet ir džiazas vakare – buvo būdinga anuometinei mūsų egzistencijai, kupinai grožio ir bjaurasties, žmoniškumo ir nežmoniškumo priešpriešų.

* „Bei mir bist du schön“ – Shalomo Secundos daina Jacobo Jacobso žodžiais, sukurta 1932 m. miuziklui *Men ken lebn nor men lost nisht* („Galima būtų gyventi, bet nevalia“). (*Vert. past.*)

AUŠVICAS

Niekada nerašiau, kas nutiko per pirmą selekciją Aušvico stotyje. Nerašiau dėl paprastos priežasties: iki šiol nesu tikras, ar tik nebūsiu to įsikalbėjęs.

Buvo taip: dr. Mengele pasuko mane už pečių ne dešinėn, taigi nukreipė ne prie paliekamų gyventi, o kairėn, prie pasmerktųjų dujų kameron. Tarp žmonių, anksčiau nukreiptų kairėn, nepastebėjau nė vieno pažįstamo, tačiau puikiai mačiau, kad porą jaunų kolegų jis pasiuntė dešinėn, todėl, apėjęs esesininką, jam už nugaros vis dėlto pasukau dešinėn. Dievas žino, kaip man šovė ta mintis ir iš kur atsirado tiek drąsos.

Dar vieno dalyko iki šiol nesu paskelbęs vokiečių kalba: vietoj nepriekaištingų savo drabužių gavau seną, sudriskusį, nudėvėtą surdutą, akivaizdžiai priklausiusį dujomis nunuodytam vyrui. Vienoje kišenėje aptikau hebrajiškos maldaknygės lapą, jame – įskaitomą pagrindinę žydų maldą „Klausyk, Izraeli“ („Šema Izrael“). Vienoje iš knygų, kurią parašiau anglų kalba, svarstau, ar galėjau kaip nors kitaip aiškinti šį „atsitiktinumą“, suvokti jį ne kaip tokį iššūkį: nuo šiol *išgyventi* tai, ką buvau parašęs? Juk anksčiau drabužiuose slėpiau prarastąjį knygos rankraštį, dabar – maldaknygės lapą. Visai kraupu pasidaro pagalvojus, kad įstengiau išgelbėti, išnešti laisvėn lapelius, kuriuose buvau rekonstravęs knygos rankraštį, o maldaknygės lapas išlaisvinimo dieną staiga prapuolė.

Minėjau vieną banditą. Aušvice jis pasidarė kapu*, beje, kaip ir daugybė kitų kriminalinių nusikaltėlių. Paskui įvyko toks epizodas. Buvo numatyta išvežti šimto vyrų grupę, aš turėjau būti šimtasis. Staiga minėtas banditas puola kitą kalinį, apiberia jį smūgiais, spyriais įstumia į šimto vyrų grupę, ištempdamas iš jos mane. Nešvankiai apkeikia kitą kalinį, tarsi šis išsisukinėdamas būtų išstūmęs mane į priekį.

Kol supratau, kas įvyko, vyrų šimtinė jau buvo iššygiavusi. Matyt, mano globėjas banditas suuodė, kad tie žmonės pasmerkti dujų kamerai ar kad jų pervežimas susijęs su didžiausia grėsme gyvybei. Esu tikras, kad už savo gyvybę turiu dėkoti ir šiam banditui.

Kitą kartą, jau stovykloje *Kaufering III*, man gyvybę išgelbėjo Benscheris, vėliau tapęs Miuncheno televizijos aktoriumi. Išmainiau cigaretę į jo sriubą – be jokių tirščių, bet kvepiančią rūkyta mėsa. Kol sriaubiau, jis mane įkalbinėjo, prisaikdino įveikti anuomet mane užvaldžiusią pesimistinę nuotaiką; stebėdamas kitus kalinius, įsitikinau, kad tokią nuotaiką neišvengiamai lydi kapituliacija ir anksčiau ar vėliau – mirtis.

Paskui Tiurkheime susirgau šiltine, buvau netoli mirties. Visą laiką galvojau tik apie tai, kad mano knyga nepasirodys. Vis dėlto galiausiai įstengiau jos atsižadėti. *Ko vertas gyvenimas*, svarsčiau, jei jo prasmė priklauso nuo to, išleidi knygą ar ne? Kaip tik tada, kai Abraomas buvo pasirengęs paaukoti sūnų, savo vienintelį vaiką, pasirodė avinas. O *aš* turėjau įstengti paaukoti savo *dvasios* kūdikį – matyt, tik po to buvau pripažintas vertu kada nors išleisti knygą – tą pačią *Sielogydą*.

* *Capo* – galva (it.). Šį žodį vokiečių koncentracijos stovyklos perėmė iš analogiškų stovyklų Italijoje. (*Vert. past.*)

Dėmėtąją šiltinę jau buvau išgyvenęs, bet pradėjau – dažniausiai naktimis – patirti savotiškus kvėpavimo sutrikimus, tokius skausmingus, kad tiesiog užgniauždavo kvapą. Nevilties apimtas, kartą vidury nakties patraukiau į kitą baraką ieškoti vyriausiojo stovyklos gydytojo, vengrų kolegos dr. Raczo, irgi kalinio. Niekada nepamiršiu to siaubingo išgyvenimo: bene šimtą metrų, skiriančių mudviejų barakus, visiškoje tamsoje turėjau nušliaužti pilvu, nes naktį išeiti iš barako buvo griežčiausiai draudžiama. Sargybinis iš bokštelio galėjo mane pastebėti ir paleisti kulkosvaidžio ugnį. Reikėjo rinktis vieną iš dviejų mirties galimybių – uždusti ar būti nušautam.

Niekada nesapnavau abitūros egzaminų, tačiau iki šiol tebesapnuoju esąs koncentracijos stovykloje. Matyt, stovykla ir buvo man tikrasis brandos egzaminas. Neprivalėjau jo laikyti, galėjau išvengti, laiku emigruodamas į Ameriką. Galėjau plėtoti logoterapiją Amerikoje, ten užbaigti savo gyvenimo darbą, atlikti gyvenimo uždavinį, tačiau to nepadariau. Atsidūriau Aušvice. Tai buvo *experimentum crucis*. Kaip tik stovykloje atlikau pirminių išties žmogiškų gebėjimų *transcenduoti save* ir *atsitraukti nuo savęs* (juos ypač pabrėžiu pastaraisiais metais) egzistencinę verifikaciją ir validaciją. Ši empirija patvirtino, kad vadinamoji „valia siekti prasmės“ arba savęs transcendavimas, būtent žmogaus konkrečios būties (*Dasein*) pastanga peržengti save siekiant ko nors, kas jau nėra ji pati, yra *survival value**, kalbant amerikiečių psichologijos terminais. *Ceteris paribus*** išgyvendavo tie žmonės, kurie orientavosi į ateitį, į ateityje įgyvendintiną prasmę. Tai patvirtino amerikiečių armijos ir jūrų laivyno psichiatrai Nardini

* Išgyvenimo vertybė (angl.). (*Vert. past.*)

** Kai kitos aplinkybės tos pačios (lot.). (*Vert. past.*)

ir Liftonas, dirbdami karo belaisvių stovyklose Japonijoje ir Šiaurės Korėjoje.

Esu įsitikinęs, kad išgyventi man pačiam ypač padėjo pasiryžimas atkurti prarastą rankraštį. Pradėjau šį darbą, susirgęs dėmėtąja šiltine, mat ketinau budrauti ir naktį, kad nemirčiau nuo kraujagyslių kolapso. Keturiasdešimtmečio proga vienas bičiulis padovanojo man pieštuko galiuką ir keletą mažučių SS formuliarų, tad karščiuodamas pradėjau keverzoti kitoje pusėje kertinius žodžius, – remdamasis šia stenograma ir ketinau atkurti *Sielogydą*.

Ta keverzonė išties labai pravertė, kai vėliau nuo ketinimo perėjau prie veiksmo ir užrašiau antrąją knygos redakciją, jau papildytą teoriją patvirtinančiais pavyzdžiais, apimančiais net ir tokias ribines aplinkybes kaip Aušvicas. Papildomą skyrių apie koncentracijos stovyklos psichologiją parengiau jau ten, stovykloje.

Pirmojo tarptautinio psichoterapijos kongreso Olandijos mieste Leidene dalyviams papasakojau, kaip iš tikrųjų vyko šis atsitraukimas nuo savęs *par excellence*: „Vis mėginau atsitraukti nuo visų mus supančių kančių, stengiausi jas objektyvuoti. Antai prisimenu, vieną rytą, išžygiavęs iš stovyklos, jau bemaž nepajėgiau kęsti alkio, šalčio ir skausmo, kurį kėlė nuo bado išputusios, todėl į atvirus batus sugrūstos, šąlančios ir pūliuojančios pėdos. Padėtis atrodė beviltiška. Tada įsivaizdavau, kad stoviu didelėje, gražioje, šiltoje ir šviesioje auditorijoje, pasirengęs susidomėjusiems klausytojams skaityti pranešimą tema „Psichoterapinės patirtys koncentracijos stovykloje" – kongrese[43] iš tikrųjų perskaičiau taip pavadintą pranešimą – ir kalbu apie tai, ką kaip

[43] *Kongreßbericht*, Strengholt, Amsterdam, 1953.

tik dabar išgyvenu. Patikėkite, ponios ir ponai, tą akimirką negalėjau viltis, kad vieną dieną man bus leista iš tikrųjų skaityti tokį pranešimą."

Per trejus metus patyriau keturias koncentracijos stovyklas – Tereziénštato, Aušvico, *Kaufering III* ir Tiurkheimo. Išlikau gyvas; šeimos, neskaitant sesers, likimą galima būtų nusakyti Rilkės žodžiais: Viešpats kiekvienam skyrė jo paties mirtį. Tėvas mirė Tereziénštato stovykloje man ant rankų, mama atsidūrė Aušvice ir patraukė į dujų kamerą, brolis, kiek žinau, pateko į Aušvico stovyklos filialą ir žuvo kasyklose.

Neseniai mano sena bičiulė Erna Felmayer atsiuntė eilėraštį, kurį 1946-ais metais atidaviau jai, užrašęs ant recepto blanko; eilėraštis atspindi anuometinę mano nuotaiką:

Taip slegiat jūs mane, velioniai brangūs,
kaip prievolė tyki tvyrodami aplinkui:
už jus turiu atbūti, kol įstengsiu
grąžint, ką pražūtis paliko jums skolinga,
kol atpažinsiu jūsų žvilgsnių giedrį
įspįstant vėl su saulės spinduliais,
kol vėl išvysiu mojant jus, brangieji,
kaskart, kai medžiai žiedlapius išskleis,
ir kol išgirsiu: jūsų balsą spleidžia
suulbę paukščiai iš padebesių, –
taip sveikinat mane – ar man atleidžiat,
kad šiandien gyvas žemėj tebesu.

Suteikiant man Teksaso sostinės Ostino garbės piliečio vardą, taip kreipiausi į miesto burmistrą: „Tiesą sakant, nelabai dera jums skelbti mane garbės piliečiu. Veikiau man derėtų paskelbti jus

garbės logoterapeutu. Jei tiek jaunuolių iš Teksaso, taip pat ir iš jūsų miesto, nebūtų rizikavę gyvybe ar net jos paaukoję, vaduodami mane ir daugybę kitų kalinių iš Tiurkheimo koncentracijos stovyklos (tai padarė *Teksaso* daliniai!), po 1945-ųjų metų nebūtų Viktoro Franklio, taigi nebūtų ir logoterapijos." Burmistro akyse sužvilgo ašaros.

Išvaduotas iš stovyklos grįžau į Vieną. Paskui nuolat išgirsdavau klausimą: „Ar tau ir taviškiams Vienoje per mažai padaryta?" Juk tėvas mirė Terezienštato stovykloje, motina atsidūrė Aušvico dujų kameroje, brolis irgi žuvo Aušvice, pirmoji žmona dvidešimt penkerių metų mirė Bergen-Belzene. Atsakydavau priešpriešiniu klausimu: „Kas ir ką man padarė?" Viena baronienė, katalikė, nepaisydama mirtino pavojaus, daug metų savo bute Vienoje slėpė mano pusseserę. Anksčiau tik probėgšmais pažinojau advokatą socialistą, nebuvau jam padaręs nieko gera, nieko jam iš manęs nereikėjo, tačiau jis, kai tik galėdavo, slapta atnešdavo man ko nors pavalgyti (beje, tas advokatas – Bruno Pittermannas, vėliau tapęs vicekancleriu). Tad kodėl turėčiau atsukti Vienai nugarą?

Apie kolektyvinę kaltę

Kiekvienas, pripažįstantis *kolektyvinę kaltę*, apkaltina pats save. Visada pasisakydavau prieš kolektyvinę kaltę. Knygoje apie koncentracijos stovyklą – vien JAV parduota virš 9 milijonų jos egzempliorių anglų kalba – pasakoju tokią istoriją: „Paskutinės stovyklos, iš kurios buvau išvaduotas, viršininkas buvo esesininkas. Išlaisvinus stovyklą paaiškėjo tai, ką lig tol žinojo vien stovyklos gydytojas (kalinys): stovyklos viršininkas slapčiomis buvo davęs nemenką sumą iš savo kišenės, kad netolimo kaimelio vaistinėje būtų nupirkta vaistų kaliniams! Istorija turėjo epilogą: išvadavus stovyklą žydai kaliniai paslėpė viršininką nuo amerikiečių kareivių; jie pareiškė dalinio vadui išduosią jį tik su sąlyga, kad nuo jo galvos nė plaukas nenukrisiąs. Amerikiečiui davus karininko garbės žodį, kaliniai atvedė buvusį stovyklos viršininką. Jis vėl buvo paskirtas į tas pačias pareigas – dabar esesininkas organizavo mums maisto ir drabužių rinkliavą tarp aplinkinių kaimų gyventojų.“

1946-ais metais nepopuliaru buvo pasisakyti prieš kolektyvinę kaltę, juolab užstoti nacionalsocialistą, kaip pasielgiau aš. Dėl to gana dažnai sulaukdavau pylos iš įvairių organizacijų. Anuomet savo bute slapsčiau vieną kolegą, kadaise gavusį Hitlerjugendo garbės ženklelį; jis pasisakė man, kad yra ieškomas Valstybės saugumo, ketinančio pradėti procesą liaudies teisme,

kuris skelbdavo tik du nuosprendžius – išteisinimas arba mirtis. Šitaip išgelbėjau kolegą nuo valdžios organų persekiojimo.

Kartą 1946-ais, skaitydamas pranešimą prancūzų okupacinėje zonoje, pasisakiau prieš kolektyvinę kaltę vieno generolo, prancūzų okupacinių dalinių komendanto, akivaizdoje. Kitą dieną mane aplankė buvęs SS karininkas, universiteto profesorius, ir su ašaromis akyse paklausė, kodėl kaip tik aš išdrįsau viešai pasisakyti prieš bendrą pasmerkimą. Atsakiau: „*Jūs* to daryti negalite, nes kalbėtumėte *pro domo*. O aš esu buvęs kalinys Nr. 119104, todėl puikiai galiu, taigi ir *privalau* tai daryti. Man atleidžiama, o tai reiškia įpareigojimą.“

Sugrįžimas į Vieną

Koncentracijos stovykloje prisiekiau sau: jei kada sugrįšiu į Vieną, bemat pasirūpinsiu Pötzliu. Tad pirmiausia ir nuėjau pas jį. Jau sužinojęs, kad žuvo ir mano žmona. Senasis mano mokytojas buvo pirmas žmogus, kurio akivaizdoje išsiverkiau. Tiesa, jam niekaip negalėjau padėti – tą pačią dieną jis, kaip buvęs nacionalsocialistas, buvo negrįžtamai atleistas iš visų pareigų. Tačiau jis, kaip ir kiti mano draugai, drebėjo dėl mano gyvybės, būgštavo, kad galiu nusižudyti. Pittermannas privertė mane pasirašyti formuliarą, kurį paskui pateikė kaip prašymą į laisvą vyriausiojo gydytojo vietą. Paskui 25-erius metus vadovavau Vienos neurologijos poliklinikai.

Pirmosiomis dienomis Vienoje susiradau bičiulį Paulį Polaką ir papasakojau jam apie tėvų, brolio ir Tilly mirtį. Prisimenu, staiga apsiverkiau ir pasakiau: „Pauli, turiu prisipažinti: kai tiek visko užgriūva, kai patiri tiek išmėginimų, tai privalo turėti prasmę. Jaučiu, kad kažkas manęs laukia, kad privalau, kad man skirta kažką nuveikti, – nežinau, kaip pasakyti." Pajutau palengvėjimą, ir tikriausiai niekas anuomet nebūtų įstengęs manęs suprasti taip, kaip suprato gerasis Paulis Polakas, nors ir neištaręs nė žodžio.

Otto Kauderis, universiteto psichiatrinės klinikos vadovas po Pötzlio, primygtinai ragino mane rašyti trečiąją *Sielogydos* re-

dakciją ir pateikti ją kaip habilitacinį darbą. Tai buvo vienintelis dalykas, galėjęs man šį tą reikšti. Puoliau dirbti.

Diktavau ir diktavau, trys stenografuotojos dirbo pasikeisdamos, kad spėtų stenografuoti ir perrašinėti mašinėle, – tiek kasdien pridiktuodavau, išliedamas sielą, nešildomuose, bemaž tuščiuose kambariuose su langais, „įstiklintais" kartono lakštais. Viskas trykšte tryško iš manęs. Diktuodamas vaikštinėjau po kambarį pirmyn ir atgal. Tebematau save, kartais išsekusį susmunkantį krėsle ir pratrūkstantį verkti. Taip mane sujaudindavo neretai skausmingai aiškios mano paties mintys. Šliuzai buvo atidaryti...

Jau anksčiau, 1945-ais, per devynias dienas padiktavau knygą apie koncentracijos stovyklą, vėliau Amerikoje parduotą milijoniniais tiražais. Diktuodamas nusprendžiau šią knygą paskelbti anonimiškai, kad galėčiau atviriau pasisakyti, todėl ant pirmos laidos viršelio nėra mano pavardės. Knyga jau seniai buvo spaustuvėje, kai bičiuliai įkalbėjo, kad laiduočiau už jos turinį savo vardu. Šiam argumentui ir apeliavimui į drąsą galiausiai neįstengiau atsispirti.

Argi ne keista, kad toji iš mano knygų, kurią rašiau būdamas visiškai tikras, jog, pasirodžiusi anonimiškai, ji niekada neprisidės prie mano asmeninės sėkmės, – kad kaip tik toji knyga tapo bestseleriu net amerikietiškais mastais? JAV koledžai penkis kartus išrinko ją „Metų knyga". Daugelyje koledžų ji tapo privaloma literatūra (*required reading*).

Kanzaso Bakerio universitetas apskritai su knygos tema, net jos pavadinimu *Man's Search for Meaning*, suderino savo trejų metų mokymo planą. Žinau trapistų vienuolyną, kurio refektoriume kažkiek laiko per pietus buvo skaitoma iš mano knygos, ir

katalikų bažnyčią, kurioje kartą irgi taip nutiko per sekmadienio mišias. Vieno ordino vienuolės užsakė atspausdinti savo koledžo mokinėms knygų juosteles su citatomis iš mano knygos, žinau ir universiteto profesorių, uždavusį filosofijos studentams rašto darbą tema: „Apie ką kalbėtų Sokratas ir Franklis, sėdėdami kalėjime *kartu*?“

Tiesiog sukrečia Amerikos jaunimo imlumas mano knygai. Nelengva paaiškinti, *kodėl* taip yra. Gordonas Allportas parašė knygai pratarmę, jo iniciatyva amerikietišką leidimą papildė antroji, teorinė, dalis, būtent logoterapijos įvadas. Tai teorinis distiliatas, išgautas iš koncentracijos stovyklos išgyvenimų suvestinės, o pastaroji, būtent autobiografinis eskizas, savo ruožtu tampa egzistencine teorijos egzemplifikacija. Knyga poliarizuojasi į dvi dalis, abi dalys stiprina viena kitą.

Turbūt kaip tik tai kiek paaiškina knygos poveikį. Kartą viename jos egzemplioriuje įrašiau tokią dedikaciją: „Nelengva rašyti savo krauju. Tačiau gerai juo parašyti nesunku...“ Vienas kalinys iš prastos šlovės San Kventino kalėjimo prie San Francisko, aptardamas knygą kalinių redaguojamame leidinyje *San Quentin News,* teigia: „Franklis rašo kaip žmogus, gyvenantis taip, kaip rašo.“

Džiugina ir drąsina ta aplinkybė, kad knyga ir šiandien gali prasimušti sau kelią, nepalaikoma lobistų ir suinteresuotų grupių. Jei viską būtų lėmę leidėjai, ji apskritai nebūtų pasirodžiusi. Vien Allporto įsikišimas lėmė, kad taip neįvyko. Tačiau net ir jam parašius pratarmę, vienas potencialus kišeninio knygos formato leidėjas parduodavo leidimo teises už 200$ kitam tol, kol paskutinysis padarė milžinišką biznį. *Habent sua fata libelli**. Kalbant

* Knygos turi savo likimą (lot.). (*Vert. past.*)

apie *Sielogydą*, ji buvo vienintelė iš austriškų knygų, kurią įtraukė į savo sąrašą pirmaisiais pokario metais po Europą važinėjusi valstybinė komisija, turėjusi atrinkti, kokias knygas vertėtų išversti Amerikoje.

Juokingų istorijų pasitaiko net ir tada, kai kokią nors mano knygą imasi leisti Europos leidykla. Vienas portugalų leidėjas kartą parašė norįs išleisti *Man's Search for Meaning* portugalų kalba. Turėjau atkreipti jo dėmesį į tai, kad jis jau yra ją kadaise išleidęs. Matyt, leidykla taip reklamavo knygą, kad gandas apie portugališkąjį leidimą nepasiekė net jo paties. Norvegų leidėjas kartą savo ruožtu parašė apgailestaująs, kad negali išleisti vienos mano knygos norvegų kalba, nors irgi buvo jau prieš keletą metų ją išleidęs.

Amerikiečių leidėjui buvo garantuota valstybės subvencija, tad jam nekilo jokios finansinės rizikos. Tačiau garbi Knopfo leidykla Niujorke tik po dešimties metų išdrįso leisti mano knygas. Verslo požiūriu jai neteko apgailestauti. Šiaip ar taip, 1945-ais metais, atiduodamas pirmų dviejų knygų rankraščius, nė sapnuoti nesapnavau, kad jos galėtų turėti tokį pasisekimą užsienyje (mano knygos išverstos į 24 kalbas, tarp kurių – japonų, kinų, korėjiečių kalbos). Vis dėlto nuostabiausia malonė, kurią kada nors patyriau, – žingsniuoti nešinam galutine *Sielogydos* redakcija pas pirmąjį leidėją Franzą Deuticke (jis buvo ir pirmasis Freudo leidėjas).

Taip atsistojo ant kojų trečioji Vienos psichoterapijos kryptis, logoterapija. Paskutinė nuodugni sistema psichoterapijos istorijoje, jei tikėsime J. B. Torello. Išties visada plūkdavausi dėl kuo aiškesnių formuluočių, gludindavau jas tol, kol, nušlifuotos tarsi kristalai, jos pasidarydavo skaidrios anapus jų nušvintančiai tiesai.

Apie rašymą

Man lengva kalbėti, bet nelengva rašyti – rašymas susijęs su daugybe *aukų*. Kiek sekmadienių puikiausiu oru sėdėjau namie prie rašomojo stalo, gludindamas rankraštį, užuot važiavęs kopti į kalnus!

Aukojasi ir mano žmona. Galbūt ji sudėjo net daugiau aukų, labiau nei aš atsižadėjo savęs, kad organizuotų mano gyvenimo darbą. Ji papildo mane ne tik kiekybiniu, bet ir kokybiniu požiūriu, – tai, ką aš darau smegenimis, ji daro širdimi; kartą, ypač atsižvelgdamas į tai, kad Elli lydi mane per visas paskaitų keliones, profesorius Jacobas Needlemanas gražiai pasakė: ji yra šviesą lydinti šiluma.

Vienoje knygoje yra puslapis, kurį vis iš naujo diktavau dešimtį kartų, ir sakinys, kuriam galutinai suformuluoti prireikė trijų valandų. Diktuodamas taip įsigilinu į medžiagą, kad pamirštu viską aplinkui, nenutuokiu, ir koks metas. Tad pasitaiko, kad dar guliu lovoje – aparatas šalia, mikrofonas rankoje – ir diktuoju, nors Elli jau buvo užsiminusi, kad po pusvalandžio turime važiuoti į stotį. Ji vėl lėtai ir tyliai eina per mano kambarį, kad dar kartą mane paragintų. Visiškai atsidėjęs diktavimui, sakau jai: „Elli, kablelis, prašau, kablelis, prileisk man vandens, šauktukas!" – mat visada diktuoju ir skyrybos ženklus. Kol ji nepratrūksta juoku, nepastebiu kalbąs su ja diktavimo žargonu.

Išpažįstu tokį perfekcionizmą, kokį kartą paskelbė Saint-Exupéry: „Tobulybė ne tada, kai nieko negali pridurti, o tada, kai nieko negali išmesti."

Vis dėlto galbūt iš tikrųjų svarbu sisteminis teorijos pobūdis. Ir gydytojo, taikančio ją praktikoje, metodinė nuovoka. Nemažai klausytojų ir skaitytojų man kalbėjo ir rašė jau seniai taikę logoterapiją, tik nesąmoningai. Tai patvirtina logoterapijos veiksmingumą, antra vertus, liudija, kad verta, net būtina tokią techniką, kaip paradoksalioji intencija, įtraukti į sistemą ir išvystyti iki metodo. Metodiškumo požiūriu prioritetas priklauso logoterapijai. Vis dėlto ir kiti psichoterapeutai naudojo šią techniką dar iki 1939-ų metų, kai pasirodė mano straipsnis, kuriame aprašiau ją pirmą kartą (leidinyje *Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie*). Todėl knygoje *Psichoterapija praktikoje* išvardiju visus savo pirmtakus, apie kuriuos kada nors buvau informuotas, kad ir kaip nesistemingai ir nemetodiškai jie būtų pirmtakavę.

Knygų ir straipsnių rezonansas

Kalbant apie knygų ir straipsnių atgarsį, labiausiai džiugina skaitytojų iš JAV laiškai. Bemaž kas savaitę gaunu amerikiečio skaitytojo laišką su tipiškais žodžiais: „Dr. Frankli, jūsų knyga pakeitė mano gyvenimą."

Vieną dieną netrukus po Antrojo pasaulinio karo sulaukiau vizito. Elli pranešė man, kad atvyko inžinierius Kauselis, ir pridūrė:

– Tikrai ne tas garsusis Kauselis, ką tik išleistas į laisvę.

– Prašau, tuoj pat jį įleisk.

Inžinierius įeina ir prisistato:

– Mano pavardė Kauselis, – nežinau, ar esate skaitęs apie mane spaudoje.

Buvau skaitęs – visi jį laikė moters žudiku ir visi įkalčiai buvo prieš jį. Tikrasis žudikas buvo demaskuotas visiškai atsitiktinai.

– Kuo galėčiau būti naudingas, pone inžinieriau? – pasiteiravau.

– Niekuo, ateinu tik padėkoti; kalėjime buvau apimtas nevilties, niekas netikėjo, kad esu nekaltas. Paskui kažkas atnešė į kamerą jūsų knygą – ji vienintelė padėjo man atsitiesti.

– Tikrai? – paklausiau. – Kaipgi?

Inžinierius pasakė tegalėjęs įgyvendinti „nuostatos vertybes". Pradėjo kalbėti labai konkrečiai, taigi buvo matyti, kad

išties suprato logoterapiją ir pritaikė ją konkrečiomis aplinkybėmis – ir kad logoterapija jam iš tikrųjų padėjo.

Vienoje Azijos šalyje diktatorius atšaukė anksčiau paskelbtus rinkimus, opozicijos kandidatas atsidūrė kalėjime. Daugybę metų praleidęs vienutėje, į *Newsweek* žurnalisto klausimą, kaip įstengė ištverti, jis atsakė: „Mama perdavė man Vienos psichiatro Viktoro Franklio knygą, ji mane palaikė.“

Susitikimai su žymiais filosofais

Vienas brangiausių mano paties išgyvenimų – diskusija, užsimezgusi Martinui Heideggeriui[44] pirmą kartą atvykus į Vieną ir aplankius mane. Svečių knygoje jis įrašė: „Prisiminimui apie gražų ir pamokomą apsilankymo priešpietį." Verta užrašyti ir jo dedikaciją po nuotrauka, įamžinusia mūsų lankymąsi Vienos vyninėje: šia dedikacija jis norėjo pabrėžti mūsų pažiūrų giminystę: „Kas praėjo, nueina. Kas buvo, ateina." (*Das Vergangene geht. Das Gewesene kommt.*)

Ne tik šiuo atveju patyriau, kad išties didūs žmonės, kuriais žaviuosi, buvo man atlaidūs, – užuot pagrįstai kritikavę, jie žiūrėjo pro pirštus į mano nepakankamas pastangas, visada sugebėdavo anapus jų įžvelgti ką nors pozityvaus. Taip nutiko ne tik su Martinu Heideggeriu, bet ir su Ludwigu Binswangeriu[45], Karlu Jaspersu[46] ir Gabrieliu Marceliu[47].

Kartą aplankęs Karlą Jaspersą Bazelyje, išgirdau: „Pone Frankli, žinau visas jūsų knygas, tačiau viena, apie koncentraci-

[44] Martin Heidegger (1889 Meskirchas, Badenas – 1976 Freiburgas) – egzistencinis filosofas. Pagrindinis veikalas – *Būtis ir laikas* (*Sein und Zeit*, 1927). Savo samprotavimais prasmės klausimu padarė didelę įtaką teologijai ir psichologijai.
[45] Ludwig Binswanger (1881 Kroiclingenas – 1966 t. p.) – šveicarų psichiatras, papildė psichoterapiją vadinamąja *konkrečiosios būties* (*Dasein*) analize.
[46] Karl Jaspers (1883 Oldenburgas – 1969 Bazelis) – svarbiausias egzistencinės filosofijos atstovas. Pagrindiniai veikalai – *Allgemeine Psychopathologie* (1913), *Philosophie* (1932).
[47] Gabriel Marcel (1889 Paryžius – 1973 t. p.) – prancūzų filosofas ir dramaturgas.

jos stovyklą, – jis parodė į tą knygą savo bibliotekoje – priklauso prie nedaugelio didžių žmonijos knygų.“

O Gabrielis Marcelis parašė pratarmę prancūziškajam mano knygos vertimui.

Paskaitos visame pasaulyje

Norėčiau pakalbėti ne tik apie savo knygas ir straipsnius, bet ir apie paskaitas ir pranešimus. Skaityti pranešimą man ypatingai malonu. Tačiau jį parengti ne visada lengva. Akademinio senato pakviestas skaityti šventinį pranešimą Vienos universiteto 600 metų jubiliejaus proga, pirmiausia prikeverzojau 150 puslapių. Užtat paskui neprireikė jokio rankraščio. Beje, visada kalbu be popierėlio.

Ilgainiui pradėjau laisvai kalbėti ir angliškai, žinoma, mano anglų kalba anaiptol nėra itin taisyklinga.

Mudu su Elli tikrai nesitikime, kad Amerikoje būsime suprasti, kai šnekamės vokiškai. Antai kartą Monrealio kavinėje prie mūsų prisėdęs ponas demonstruoja elgesį, įprastą įkyriųjų būsenų neurozės atveju: vis iš naujo šluosto stalą ir valo įrankius, minutės eina, veiksmai kartojasi. Sakau Elli: „Tipiška įkyriųjų būsenų neurozė, charakteringas, itin sunkus bakteriofobijos atvejis“, dievaižin, ko dar prišneku. Išeidami ne išsyk randame savo paltus. Anas kanadietis nepriekaištinga vokiečių kalba paklausia: „Ar ponai ko nors ieškote, gal galiu padėti?“ Neabejotina, jis girdėjo viską, visą psichiatrinę jo asmens ekspertizę...

Žinoma, užsienio kelionėse patiri apsčiai komiškų dalykų. Šeštąjį dešimtmetį lankantis Kalifornijoje mane užkalbina berniukas ir klausia, iš kur atvykau.

– Iš Vienos, – atsakau ir dėl viso pikto pasiteirauju, ar jis žino, kur ta Viena.

– Ne, – pasigirsta atsakymas.

Kad toks nežinojimas nepakirstų jo pasitikėjimo savimi, stengiuosi pagelbėti:

– Vis dėlto tikrai esi girdėjęs apie Vienos valsą?

– Taip, bet dar neišmokau šokti.

Ir vėl nepasiduodu:

– Na, apie Vienos šnicelį irgi esi girdėjęs?

– Girdėt girdėjau, bet dar nešokau...

Iki šiol esu kviečiamas skaityti paskaitų į daugiau nei 200 universitetų už Europos ribų, – į Ameriką, Australiją, Aziją ir Afriką. Vien į Ameriką esu vykęs šimtą kartų. Esu atlikęs keturias keliones aplink pasaulį, viena tokia kelionė truko dvi savaites. Skridau į Rytus, todėl išlošiau visą dieną, taigi per 14 vakarų įstengiau perskaityti 15 paskaitų. Vieną vakarą kalbėjau Tokijuje, *kitos dienos, pažymėtos ta pačia data, vakarą* – Honolulu. Šiuos miestus skyrė Ramusis vandenynas.

Prezidento Eisenhowerio našlė labai gerbė mane, nors žinojo tik iš mano knygų. Ji pasiuntė savo namų gydytoją su žmona į Vieną, kad mudu su Elli pakviestų į savo dvarą prie Vašingtono.

– Dėl Dievo, apie ką turėčiau kalbėti su Frankliais? – paklausė ji namų gydytojo. – Aš taip jaudinuosi.

Gydytojas užtikrino:

– Jums apskritai nereikia ruoštis pokalbiui.

Vis dėlto ji atkakliai laikėsi savo: ruošdamasi mūsų vizitui, paprašė Getisberge ją supančių saugumo darbuotojų parodyti filmą, užfiksavusį jos paskutinį apsilankymą Vienoje. Norėjo

įsiminti kertinius žodžius, tokius kaip *Belveder*, *Riesenrad**, *Steffel*** ir pan. Kaip ir pranašavo gydytojas, apsiėjome be jų. Pirmiausia ponia Eisenhower paprašė kreiptis į ją *Mamie*. Sugraudindama mus, parodė ne tik čia apsilankiusių karūnuotų ir nekarūnuotų asmenų dovanas, bet ir tai, ką jai dovanojo iš pradžių kadetas, paskui sužadėtinis, galiausiai sutuoktinis; dovanos laikui bėgant darėsi vis vertingesnės, o pradėjo jis nuo kelių dolerių. Šiaip ar taip, kažin, ar esu sutikęs mažiau pasipūtusią, natūralesnę ir nuoširdesnę pašnekovę už šią pirmąją ledi, – ir man sunku įsivaizduoti kitą tokią.

Žinoma, vykdamas skaityti paskaitų ne tik pamatai miestus, bet ir susipažįsti su žmonėmis. Kartą YPO (*Young Presidents Organisation*), organizuodama vadinamąjį *University*, visai savaitei išsinuomojo Romos Hiltono viešbutį ir pasamdė tris populiarius pranešėjus – astronautą Walterį Schirra, paskutinio Austrijos imperatoriaus sūnų Otto Habsburgą ir neurologą Viktorą Franklį.

Tipiškas amerikietis pranešėjo reputaciją vertina pagal jam siūlomą honorarą, – šiandien pasiūlymai siekia iki 10 000$. Paminiu tai, norėdamas nusakyti *savo nuostatą į pinigus*. Patys pinigai mane išties menkai domina, manau, pinigų reikia turėti, tačiau tikroji jų turėjimo prasmė ta, kad gali leisti sau negalvoti apie pinigus...

Vaikystėje buvo kitaip. Vos, būdavo, sesuo Stella gauna iš dėdės Erwino 10 helerių monetą, bemat pripučiu jai miglų, kad jos tonzilės ištinusios ir kad jas būtina operuoti. Paslėpęs mažą raudoną rutuliuką delne, kita ranka įkišu žirkles jai į gerklę, kiek pačekšėjęs parodau rutuliuką, išoperuotą „tonzilę“, ir pareika-

* „Ratas milžinas“ – didžiulė karuselė Prateryje, Vienos simbolis. (*Vert. past.*)
** Taip austrai vadina Šv. Stepono katedrą, nacionalinį Austrijos simbolį. (*Vert. past.*)

lauju už operaciją 10 helerių honoraro. Taip prasimanydavau pinigų.

Sakoma, kad laikas – pinigai. Man laikas reiškia kur kas daugiau nei pinigai. Antai kartą Cornellio universiteto prezidentas pasiūlė 9 000$ už trumpą vizitą į jo rančą; kai atsisakiau, jis pasiteiravo, ar ne per mažai pasiūlęs. „Ne, – pasakiau, – bet jei paklaustumėte, kam norėčiau išleisti tuos 9 000$, atsakyčiau, kad mieliausiai nusipirkčiau laiko darbui. Todėl dabar, turėdamas to laiko, tikrai neparduosiu jo už 9 000$."

Tiesa, prireikus, būdamas tikras, kad skaityti pranešimą išties prasminga, galiu tai daryti ir be atlygio. Esu pasirengęs atsisakyti net ir jau sutarto honoraro, kaip nutiko Otavos studentų draugijos atveju; negavusi žadėtosios subvencijos, ji ketino paskutiniu momentu atšaukti mano paskaitą. Tai sužinojęs primygtinai pasisiūliau atvykti savo lėšomis.

Negalima nuvertinti mano paskaitų prieinamumo. Antai kartą Vienos universitete turėjau skaityti viešą, vadinamąją „liaudišką", paskaitą. Atėjęs prie auditorijos, pamačiau iš jos plūstančius žmones, mat paskaitai prireikė didesnės auditorijos. Nusekiau jiems iš paskos, bet paaiškėjo, kad ir didesnė auditorija buvo per maža. Tad visi patraukėme į iškilmių salę, joje galiausiai ir įsitaisėme. Jau 1947-ų metų paskaitą, kurią skaičiau Vienos koncertų rūmuose kažkokio kultūros klubo kvietimu, turėjau pakartoti. Tokia veiksminga buvo reklama iš lūpų į lūpas.

Šiaurės Amerikoje knyga *Man's Search for Meaning* išties labai populiari, tai atspindi Vašingtono Kongreso bibliotekos sprendimas paskelbti ją „viena įtakingiausių knygų Amerikoje".

Žinoma, amerikietiškas populiarumas irgi savaip ribotas. Kartą Federacijos kanceliarija man labai iškilmingai pranešė, kad

atvyksta vienas žymiausių amerikiečių fotografų Irvingas Pennas. Jis turįs pateikti Karajano, Wotrubos ir Franklio nuotraukų, kuriomis bus iliustruojamas reportažas apie Vieną. Matyt, tai vieninteliai vieniečiai, dominantys tenykščius žmones. Fotografas atskrenda į Vieną, ateina su asistentu, prispragsi mano bute per 400 kadrų ir labai patenkintas išvyksta. Paskui per keletą artimiausių mėnesių du kartus vykstu į JAV, ten kaskart prašau naujausių žurnalo numerių – reportažo apie Vieną nė padujų. Galiausiai pasirodo reportažas, iliustruotas didžiulėmis išlankstomomis lipicų žirgų ir Demelio tortų nuotraukomis, – Karajano, Wotrubos ir Franklio nuotraukų nė kvapo. Žinoma, prie Sacherio torto mes nenusifotografavome!

Lotynų Amerikos gyventojai europiečius sutinka su neįsivaizduojamu entuziazmu. Kartą mudu su žmona atskridome į San Chuaną (Puerto Riko sostinė), pirmiausia oro uoste kitiems keleiviams nebuvo leista išlipti iš lėktuvo. Mudu nusileidome trapu, tačiau apačioje negalėjome praeiti pro policijos užkardą. Ilgai laukėme. Kas atsitiko?

Televizijos atstovai veltui naršė po lėktuvą, ieškodami dviejų keleivių pavarde Frankl, kad nufilmuotų jiems surengtą priėmimą. Mudu televizininkai praleido. Neatrodėme pakankamai įžymūs.

Kitos Lotynų Amerikos šalies pirmoji ledi primygtinai pageidavo per vieną dieną išklausyti visas tris mano paskaitas – kiekviena truko dvi valandas. O jos vyras, šalies prezidentas, pakvietė mane pusryčių, norėdamas aptarti kultūrinę padėtį savo šalyje. Abu buvo skaitę mano knygas. Europoje tokių istorijų niekam nepasakoju. Niekas manimi nepatikėtų. Juolab malonu kartą imti ir užrašyti.

Reikėtų dar pridurti, kad greta profesūros Vienos universitete, 1961-ais metais buvau vizituojantis profesorius Harvardo universitete, 1966-ais – Dalaso *Southern Methodist University*, 1972-ais – Pitsburgo *Duquesne University*. Tačiau teisę įsteigti pirmąją logoterapijos profesūrą (ir suteikti ją man) 1970-ais metais gavo Jungtinių Valstijų tarptautinis universitetas San Diege (Kalifornija).

Apie senėjimą

Nemanau, kad senėjimas yra blogybė. Esu linkęs sakyti, kad senėjimas man nieko nereiškia tol, kol galiu įsivaizduoti, kad sendamas atitinkamai ir bręstu. Tokį brendimą liudija aplinkybė, kad užbaigęs rankraštį kaskart jau po dviejų savaičių esu juo nepatenkintas. Bemaž neaprėpiamos kompensacijos procesų platybės.

Kalbėdamas apie tai, visada prisimenu kopimo Preinervando uola epizodą: mano vedlys, Himalajų ekspedicijų vadovas Nazas Gruberis sėdi ant uolos iškyšulio ir laiko virvę laukdamas, kol užkopsiu; staiga jis sako: „Žinote, pone profesoriau, neįsižeiskite: dabar žiūrėdamas į jus matau, kad jėgų visai neturite, atsigriebiate rafinuota alpinizmo technika; turiu pripažinti, iš jūsų galima pasimokyti." Šitaip sako žmogus, įveikęs Himalajus, – ir ką, turėčiau nesipuikuoti?

Galiausiai senatvė – vienas iš žmogaus konkrečiosios būties (*Dasein*) laikinumo aspektų; tačiau iš tikrųjų laikinumas tėra vienintelė didi paskata būti atsakingam, *pripažinti, kad atsakinga būtis yra pagrindinis ir esminis konkrečiosios būties bruožas*.

Todėl galbūt šiame autobiografiniame eskize derėtų pakartoti logoterapinę maksimą, kurią kartą suformulavau sapne, užrašiau nubudęs, paskui paskelbiau *Sielogydoje*: „Gyvenk taip, tarsi gyventum antrą kartą, o pirmąjį būtum elgęsis taip

blogai, kaip dabar ketini.“ Iš tikrųjų toks tariamai autobiografinis žvilgsnis į savo gyvenimą sustiprina atsakingos būties suvokimą.

Audiencija pas popiežių

Nereikėtų manęs sveikinti su galima logoterapijos sėkme. Per specialią audienciją Vatikane esu pasakęs popiežiui Pauliui VI: „Kiti temato tai, ką laimėjau ir iškovojau, tiksliau, kas man pavyko ir pasisekė, o aš tokią akimirką itin aiškiai suvokiu, ką turėjau ir *galėjau* padaryti, bet nepadariau. Žodžiu, suvokiu, kiek esu skolingas už malonę po to, kai įžengiau pro Aušvico vartus, nugyventi dar penkiasdešimt metų."

Norėčiau kiek išsamiau papasakoti apie audienciją pas popiežių. Mane lydėjo žmona, mudviem ši audiencija padarė didžiulį įspūdį. Paulius VI pasveikino mus vokiškai, toliau kalbėjo itališkai, vienas dvasininkas vertėjavo; popiežius kalbėjo apie logoterapijos reikšmę ne tik Katalikų bažnyčiai, bet ir visai žmonijai. Jis kalbėjo ir apie mano elgesį koncentracijos stovykloje, bet, atvirai pasakius, net nežinau, ką konkrečiai turėjo galvoje.

Atsisveikinęs su mumis, jis staiga vėl prakalbo vokiškai, – mums jau atsitraukus ir pasukus link išėjimo, sušuko pavymui man, žydui neurologui iš Vienos: „Prašau, melskitės už mane!"

Jaudinantys, sukrečiantys žodžiai! Tegaliu pasakyti ir visada sakau, kad žvelgiant į tą vyrą buvo matyti kančia naktų, per kurias sąžinės vedamas jis priėmė sprendimus, sumenkinsiančius – jis puikiai žinojo – ne tik jo, bet ir visos Katalikų bažnyčios

populiarumą. Tačiau iš tikrųjų negalėjo pasielgti kitaip. Tos bemiegės naktys aiškiai įsirėžė jo veide.

Kaip sakiau iš pradžių, visiškai suvokiu savo „pastangų nepakankamumą“. Taigi ir logoterapijos vienpusiškumą. Tačiau toks vienpusiškumas neišvengiamas. Kierkegaardas yra pasakęs, kad, norėdamas ką nors pataisyti, *privalai* būti vienpusiškas – „stropiai vienpusiškas“. Skaitydamas baigiamąjį referatą kaip Penktojo tarptautinio psichoterapijos kongreso 1961-ais metais viceprezidentas, šią mintį suformulavau taip: „Kol mums nepasiekiama absoliuti tiesa, turime tenkintis tuo, kad santykinės tiesos pataiso viena kitą, turime ryžtis būti vienpusiški. Daugiabalsiame psichoterapijos orkestre ne tik turime teisę, bet tiesiog esame įpareigoti būti vienpusiški ir kartu suvokti savo vienpusiškumą.“

Tad vienpusiški mano išpuoliai prieš cinizmą, kuriuo nusikalsta nihilistai, ir prieš nihilizmą, kuriuo nusikalsta cinikai. Turiu omeny nihilistinės indoktrinacijos ir ciniškos motyvacijos apytaką. Kad sunaikintume šį *circulus vitiosus*, būtina *demaskuoti demaskuotojus*. Taigi demaskuoti vienpusišką gelminę psichologiją, save suvokiančią ir apibūdinančią kaip „demaskuojančią psichologiją“. Sigmundas Freudas parodė mums, kaip svarbu demaskuoti. Vis dėlto manau, kad kažkada reikia sustoti, būtent tada, kai „demaskuojantis psichologas“ susiduria su dalykais, kurie nesileidžia demaskuojami dėl paprastos priežasties: jie yra tikri. Psichologas, neįstengiantis nustoti demaskavęs ir tada, demaskuoja tik savo paties nesąmoningą polinkį nuvertinti tai, kas žmoguje tikra, – jo žmogiškumą.

Kenčiantis žmogus

Matyt, apie tai neblogai nusimanau. Juk esu perėjęs psichologizmo mokyklą ir nihilizmo pragarą. Galbūt kiekvienas, sukuriantis savą psichoterapijos sistemą, išties galiausiai teparašo savo paties ligos istoriją. Klausimas tik toks, ar ji reprezentuoja ir kolektyvinę epochos neurozę. Tokiu atveju jis galėtų savo kančią paaukoti kitiems, taigi jo liga prisidėtų, imunizuodama kitus žmones.

Visa tai tinka kalbant ne vien apie neurozę ar kolektyvinę neurozę, bet ir apskritai apie kenčiantį žmogų.

Per viešą paskaitą Tel Avivo Alfredo Adlerio instituto prezidentė paminėjo jaunučio Izraelio kareivio atvejį: vykstant Jom Kipuro karui, jis neteko abiejų kojų. Buvo tiesiog neįmanoma išvaduoti jo iš depresijos – vaikinas net svarstė galimybę nusižudyti. Vieną dieną psichoterapeutė pamatė jį visiškai pasikeitusį, itin linksmą. „Kas nutiko?“ – paklausė apstulbusi. Vaikinas šypsodamasis ištiesė knygos *Man's Search for Meaning* vertimą į hebrajų kalbą ir pasakė: „Nutiko ši knyga.“ Matyt, galima kalbėti apie „autobiblioterapiją“ ir, matyt, logoterapija tam ypač tinka.

Kartais man *parašo* kas nors, kam panašiai „nutiko“. Kartą prie tokio laiško buvo pridėtas didžiulis laikraščio lapas su nuotraukomis. Laišką parašė Jerry Longas, pridėdamas 1980-ųjų metų balandžio 6 d. *Texarkana Gazette* lapą. Septyniolikmetis Jerry Longas tapo nelaimingo atsitikimo per sportinio nardymo

varžybas Hiustone (Teksasas) auka. Visos jo galūnės paralyžiuotos, jis tegali rašyti mašinėle, įsikandęs pagaliuką, taip pat kairiu petimi įjungti akustinį ir optinį įrenginį, leidžiantį jam dalyvauti už poros mylių vykstančiame seminare, – mat studijuoja universitete, ketina tapti psichologu. Motyvas? „Man patinka žmonės ir aš noriu jiems padėti, – rašo jis aiškindamas (spontanišką) sprendimą parašyti man, – labai susidomėjęs perskaičiau knygą *Man's Search for Meaning*. Nors mano sunkumai atrodo mažesni už tuos, kuriuos turėjote iškęsti jūs ir jūsų draugai, vis dėlto skaitydamas knygą atrandu daugybę panašumų. Naujų įžvalgų ir svarbių dalykų patiriu kaskart, net ir skaitydamas ketvirtą kartą. Tik žmogus, pats viską patyręs, žino. Jūsų knygos poveikis daug didesnis, nes viską išgyvenote... Aš kentėjau. Tačiau žinau, kad be šių kančių nebūčiau išgyvenęs tokio augimo."

Čia atsiskleidžia ne tik „knygos kaip terapinės priemonės", bet ir psichoterapijos apskritai katalitinis efektas. Kalbėdamas apie „technikos ir žmoniškumo" problematiką, nuolat pasakoju savo paskaitų ir pranešimų klausytojams istoriją apie naktinį pokalbį telefonu: trečią valandą mane pažadina skambutis. Skambina moteris, pasisako ką tik nusprendusi nusižudyti. Dabar jai, taip sakant, smalsu, ką aš pasakysiu. Na, išdėstau visus įmanomus argumentus prieš savižudybę, aptarinėjame visus „už" ir „prieš" tol, kol man pavyksta išpešti pažadą, kad kol kas moteris atsisakys savo ketinimo ir ateis pas mane ryte 9 val.

Moteris punktualiai atėjo į kliniką ir pasakė man: „Apsiriksite, pone gydytojau, manydamas, kad mane bent kiek paveikė kuris nors iš šiąnakt išgirstų argumentų. Jei paveikė, tai tik vienintelis dalykas: aš išplėšiu žmogų iš miego, o jis, užuot supykęs ir mane iškoneveikęs, kantriai išklauso ir kalba su manimi ištisą

pusvalandį. Pagalvojau: jei būna tokių dalykų, gal verta suteikti dar vieną šansą gyvenimui – tolesniam gyvenimui." Taigi šiuo atveju užsimezgė žmogiškas ryšys.

Vieną kartą ryte atėjęs į kliniką, pasisveikinu su jau laukiančia amerikiečių psichiatrų, profesorių ir studentų, atvykusių į Vieną tyrimo tikslais, grupele. „Leidinys *Kas yra kas Amerikoje* (*Who is Who in America*) išrinko pora tuzinų žmonių ir kreipėsi į juos su prašymu vienu sakiniu nusakyti jų gyvenimo tikslą. Į mane jie irgi kreipėsi." Visuotinis rankų spaudimas. „Kaip manote, ką jiems parašiau?" Visuotinis susimąstymas. Paskui vienas Berklio universiteto studentas išpyškina tarsi iš kulkosvaidžio: „Kad jūsų gyvenimo prasmė – padėti kitiems pamatyti prasmę savo gyvenime."

Jis tiksliai pataikė. Iš tikrųjų taip ir parašiau.

Baigiamosios pastabos

Bendradarbių gydytojų lydimas, 1946-ais metais vizitavau savo (neurologinį) skyrių Vienos poliklinikoje.

Išėjęs iš vienos palatos, buvau beeinąs į kitą, tik staiga prie manęs prisiartino jauna seselė (iš žandikaulio chirurgijos skyriaus) ir skyriaus vadovo vardu paprašė ką tik išoperuotam pacientui skirti vadinamąją svečio lovą mano skyriuje. Sutikau, dėkingai nusišypsojusi seselė išėjo, aš, pasisukęs į asistentą, paklausiau: „Ar matėte tas akis?“

1947-ais ji tapo mano žmona. Eleonore Katharina, mergautine pavarde Schwindt.

Gabrielė – mūsų dukra, Franzas Vesely (fizikos profesorius Vienos universitete) – mūsų žentas, Katharina ir Alexanderis – mūsų anūkai.

Apie Viktorą E. Franklį

Viktoras E. Franklis buvo Vienos universiteto neurologijos ir psichiatrijos profesorius, be to, profesoriavo Amerikoje, būtent Harvardo, taip pat Dalaso ir Pitsburgo universitetuose. Specialiai jam JAV tarptautinis universitetas Berklyje (Kalifornija) įsteigė logoterapijos profesūrą. Logoterapija – V. E. Franklio sukurtas psichoterapijos metodas, vadinamas „trečiąja Vienos psichoterapijos kryptimi" (po Sigmundo Freudo psichoanalizės ir Alfredo Adlerio individualiosios psichologijos). 29 universitetai iš viso pasaulio suteikė V. E. Frankliui garbės daktaro vardą. Austrija pagerbė jį aukščiausiu apdovanojimu, skiriamu už mokslinius laimėjimus. Austrijos mokslų akademija išrinko jį garbės nariu.

25 metus V. E. Franklis vadovavo Vienos neurologinei poliklinikai.

Parašė 31 knygą, jos išverstos į 24 kalbas, tarp kurių – japonų, kinų, rusų kalbos. Vien knygos *Man's Search for Meaning* parduota apie 9 milijonai egzempliorių. Anot Kongreso bibliotekos Vašingtone, tai „viena iš dešimties įtakingiausių knygų Amerikoje". Vokiečių kalba ši knyga išėjo pavadinimu *...trozdem Ja zum Leben sagen* (*Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*) *...vis vien sakyti gyvenimui Taip* (*Psichologas išgyvena koncentracijos stovyklą*).

Paskutinę paskaitą Vienos universitete V. E. Franklis skaitė 1995 m.

Frankl, Viktor Emil
Fr96 *Ko mano knygose nėra*: prisiminimai / Viktor E. Frankl; iš vokiečių kalbos vertė Austėja Merkevičiūtė. – Vilnius: Vaga, 2012. – 128 p.
ISBN 978-5-415-02243-4

UDK 616.89(436)(092)+821.112.2(436)-94

VIKTOR E. FRANKL

KO MANO KNYGOSE NĖRA

Prisiminimai

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

El. paštas: info@vaga.lt , http://www.vaga.lt

tel. +370 5 2498121, faks. +370 5 2498122

Spausdino UAB BALTO print, Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

Tiražas 1500 egz.

Ko mano knygose nėra – autoriaus idėjų biografija, kurioje atsiskleidžia ne tik tai, ką V. E. Franklis analizavo kaip mokslininkas ir gydytojas praktikas, bet ir tai, kaip, kodėl, kuriame gyvenimo etape ar kokiomis aplinkybėmis tos idėjos buvo pasėtos jo apmąstymų lauke.

Viktor Emil Frankl (Viktoras Franklis, 1905–1997) – Vienos universiteto neurologijos ir psichiatrijos profesorius, profesoriavęs ir Amerikoje, be to, psichoterapeutas, pasaulinio garso mąstytojas, humanistas. Logoterapija – jo sukurtas psichoterapijos metodas, vadinamas „trečiaja Vienos psichoterapijos kryptimi“ (po S. Freudo psichoanalizės ir A. Adlerio individualiosios psichologijos).

Antrojo pasaulinio karo metais V. E. Franklis buvo įkalintas nacių koncentracijos stovykloje. Autorius parašė 31 knygą, jos išverstos į 24 pasaulio kalbas.

Viršelyje – Viktor. E. Frankl autošaržas © IMAGNO/Viktor Frankl Archiv

ISBN 978-5-415-02243-4
9785415022434
www.leidykla.vaga.lt